

Bónis György és társai jogi népszokásgyűjtése Tápén (Forrásközlés)

II.

KŐHEGYI MIHÁLY
(Baja, Türr István Múzeum)

NAGY JANKA TEODÓRA
(Szekszárd, Illyés Gyula Pedagógiai
Főiskola)

Bónis György, az 1939 és 1948 közötti jogi néphagyomány-kutatás egyik meghatározó személyisége jogtörténészként nemcsak a mozgalom célkitűzéseinek egyik megfogalmazója, a gyűjtést szakmai ajánlásokkal, kérdőívek összeállításával segítő munkaközösség tagja volt, tanítványaival gyűjtőként is részt vett a jogi népelet kutatásában. A Garam mentén végzett kutatási eredmények publikálását követően a kolozsvári jogtörténeti szeminárium vezetőjeként 1942-ben 14 kutató részvételével Kalotaszeg 25 községében, majd a szegedi egyetem jogtörténet professzoraként 1948. szeptember 1. és október 15. között hallgatóival Tápén szervezett gyűjtést.¹ Ez utóbbi, a szakirodalomban többször hivatkozott és használt tápéi anyag gazdagsága, sokrétősége, módszertani vonatkozása a teljes közzétételt is indokolja, hiszen e sok tekintetben ma már nem is gyűjthető forrásanyag értékes adattárként, a változásvizsgálatok bázisaként szolgálhat.

A Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárában **Népi jogszokások. Tápé. Bónis György és társai** címen, EA 2133. számon őrzött 7 lapon, 267 cédulán és 1 rajzon nyilvántartott anyagot 1950-ben és 1953-ban leltározták, s a cédula jobb oldalán folyamatos számozással látták el.² Ha a szöveg a hátoldalon is folytatódott, azt külön jelölték (pl. 137/a). A leltározó megjegyzése szerint az 1–6. cédula és a 7. oldal hiányzott, s a 260. cédula üres volt. A jobb oldali folyamatos számozás nem követi a cédula bal felső sarkában található, a Papp László 587 pontos kérdőíve alapján dolgozó gyűjtők által alkalmazottat. Egy-egy cédulán gyakran több kérdőpont száma is szerepel. A lapok közül a leltározáskor feltüntetett 7. oldalon kívül hiányzik az 5. és 6. oldal.³

A közzététel nem a leltározó által adott folyamatos számozás, hanem az eredeti kérdőív pontjainak növekvő számsorrendje szerint történik. Ez nem folyamatos, nincs minden kérdésre válasz, de az is előfordul, hogy egy felelet több kérdőpontra is vonatkozik. Ez utóbbi esetben az elsőként jelölnél (az alacsonyabb számúnál) közöljük a gyűjtött anyagot. Ha egy kérdőpontra több válasz is született, egymáshoz viszonyított sorrendjüket a leltározó által alkalmazott sorszámozás határozta meg.

Az eredetileg is gépelt cédulákat – a forrásközlés első részével azonos szempont-

¹ A kérdésről részletesebben szoltunk a forrásközlés első részének közreadása során. (Kőhegyi M.-Nagy J. T.: Bónis Gy. és társai jogi népszokásgyűjtése Tápén I. In: A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. Studia Ethnographicae I. Szeged, 1995. 195-249.)

² Egy későbbi javítás a 7 lap, 267 cédula és 1 rajz feliratot összehúzta, s 288-ra javította. A folyamatos számozással jelölt 90. cédula hiányzik.

³ A Papp László által összeállított kérdőív bevezető pontjaira (általános helyismertetés, jog, törvény, szokás fogalmának értelmezése, pereskedéssel, bíraskodással kapcsolatos vélekedések) adott válasz és a tápéi jogi népszokások jogágankénti általános összefoglalását tartalmazó értékelés töredékes, így ezt ebben a formában közöltük az első részben, s ez a töredékes forma képezte áttekintésünk, értékelésünk alapját is. (Kőhegyi M.-Nagy J. T. i. m. 197-202.)

ok szerint – az anyagközlés általános elvei alapján, csupán a nyilvánvaló helyesírási és gépelési hibákat javítva közöljük. Nem tekinthetünk el az értelemzavaró központozások javításától. A gyűjtők által használt írógépen hiányzott a hosszú í, ú, ő, ezeket a jelenlegi helyesírási szabályoknak megfelelően pótoltuk. Egységesítettünk néhány különböző formában használt rövidítést, kifejezést (Ft, négyszögöl, lásd). Érintetlenül hagytuk viszont a gyűjtők eltérő fogalmazási, leírási stílusát, a nyelvhelyességi hibákat (pl. a hol egyes szám első személyben, hol egyes szám harmadik személyben íródott szövegeket, továbbá az ilyen kifejezéseket: „meg kell kérdezze, be kell tartsa”). Csupán az értelemzavaró kihagyást, kimaradt betűt, szót pótoltuk [...]. A cédula leírói nem jelölik következetesen az idézeteket, a sajátos népnyelvi kifejezéseket. Van, amikor idézőjelet használnak, máskor aláhúzást, de előfordul, hogy egyáltalán nem jelölik. Az idézőjelbe tett kifejezések jelölésén nem változtattunk, az aláhúzottakat vastag betűvel szedtük, az általunk kiemelteteket külön jelöltük. A forrásközlést – cikkünk végén – egy rövid áttekintés, értékelés közreadásával kívántuk teljessé tenni.

201.

241.

Bodó Imre
81 éves, 6 hold

Ha a gyékényt eladta valaki, és foglalót kapott rá, a szokás szerint, ha mégis másnak adja el a gyékényt, *megpároztathatja* a foglalót és visszaadhatja annak, aki adta. Ez nem igazság, mert mégis kárt csinálhatott annak, aki a foglalót adta. Az jobban is vehetett volna azóta, és most már nem tud. Az az igazság, hogy akár van foglaló, akár nincs, mindig tartsák meg a megállapodást.

233.

240.

Rovó János
68 éves juhsgazda

Ha nagyon pénzre volt valakinek szüksége, régebben szokás volt, hogy eladta a búzát lábon, még zölden kereskedőknek. A *nagykufák* is szokták a gyékényföldet még zölden átvenni. Az oka az volt, hogy kellett a pénz, a másoknak volt és olcsóbban kapta így, mert nem tudta milyen lesz a termés, nem jön fagy, víz vagy szárazság, üszök. Ilyenkor minden kár az ő kára volt, nem mondhatott semmit.

234.

239.

Eke Jánosné 56 éves
Ördögh Antalné 53 éves

A gyékényt a *Dögtisza* medrének tulajdonosaitól vesszük. A tulajdonos eladhatja a gyékényt „*átallyában*”, és levágva kévékben. Átallyában úgy adják el a gyékényt, hogy amikor még lábon áll a gyékény, kiviszik a vevőt, az megnézi és csak úgy „szemre” veszi meg. Ha kévében veszik, akkor a tulajdonos vágja le, és kévéként fizeti.

278., 321

237.
Domonkos Mátyás
72 éves, 3 hold

Gyékényvágáskor is harmadába, meg felibe dolgozott a vágó. Ha harmadába ment a munka, akkor a gazda szállította haza a gyékényt, ha felibe, akkor mindenki hazavitte a sajátját és a gazda is a magáét. A gazda kosztot nem adott ilyenkor.

285., 296.

236.
Révész Tepaszi János
59 éves, 5 hold

A pénzesebb emberek régen összeálltak és megvették valahol 10-15-en egy gyékényrétet. Ha jó volt a rét és sok volt a jelentkező, 20-30 vevő kínálkozott, akkor árverést csináltak. Akik megvették, azok mind **részvényesek** voltak benne. Ha egy-kettő talált egy rétet és nem mondta el a többieknek, nem volt drága a rét „nagy profitot húztak”. Ilyenkor ezek összedoboltatták az embereket, hogy ki akarja levágni a gyékényt **felibe**. Van, aki ő maga is dolgozik és ő is kap egy **szedőrészt**. Én magam is ott voltam 1921-ben a *Dóczitónál*, amikor 120-an vágtuk a gyékényt. Elosztás: ez a **gazdarész** ez a **szedőrész**, fele-fele. A gazdák elosztják egymás között, ki mennyit fizetett, mennyit fogott le belőle. A szedők elosztják, ahányan vannak.

285.

238.
Révész Tepaszi Jánosné
56 éves

A gyékényszövés ma már nem fizet semmit, nagyon sokat kell dolgozni, és semmi kereset nincs vele. Egy 80 cm széles, 1 m hosszú gyékénydarab megszővése másfél óráig tart. A gyékény előkészítése méterenként 2 óra: 1./ fölhámozás. 2./ fölselymezés (*ihanyhoz*). 3./ ihany sodrása. 4./ gyékény hasogatása. A hozzávaló gyékény ára 1 Ft 33 fill. (egy kéve gyékény 16 Ft, és abból 12 m 80 cm széles gyékényszőnyeg jön ki). Dolgoznak vele 3 és 1/2 órát, és az ára mé[teren]ként 2 Ft. Tehát 3 és 1/2 óra alatt keresnek 67 fillért. A *gyékénykufák* mind meggazdagodnak, mert **kartellben** vannak, egyik sem ad a gyékényért többet, mint a másik. Benn a piacon aztán 3 Ft 50 fill.-ért adják tovább, tehát 75 %-os hasznuk van rajta.

293.

199.
Révész Tepaszi János
59 éves, 5 hold

Amikor az *Ingyenest*, *Kisnemest*, *Ásványhátat* osztották, aki fél holdat kapott, az kapott egy legelőrészt is. Az első háború előtt még úgy volt, hogy a legelőrészt hozzátartozott ezekhez a düllökhöz, ha eladták a földet, vele ment a legelőrészt is. Azután már külön adták-vették a legelőrészeket.

293.

200.

Révész Tepaszi János
59 éves, 5 hold

1937. évben vettem meg egy legelőrészt, a szerződést saját magam csináltam: 0.37 1/2 /988-ad rész. „Szavatosság terhe mellett és örökre, és visszavonhatatlanul.” (Szerződésből másolva.) A részek rendesen öröklődtek. Régen a telekkönyvben is átírták. Ma az összes a 72. sz. betétben van. Ma csak én írom át a **sorkönyvben**. A könyvet betűrend szerint vezetem. Pl.: R. 12 megvett egy bizonyos részt B. 25-től. Írást nem csinálnak, csak feljön a két fél, hogy eladta az egyik a másiknak és hogy írjam át.

293.

201.

Göbös Mihály
72 éves, 3 hold

A disznóért darabonként 6 Ft jár a társulatnak, 1 Ft 50 fill. a kútbér, a kanásznak 13 Ft A malacért 3 Ft jár a társulatnak. Kanpénzt természetben fizetnek. A kecske után 6 Ft a társulaté, de az használja ki legjobban a legelőt. A legeltetési társulat területe: 25 hold szántó, 298 hold legelő. A szántóföldet kiadják bérbe, abból az adót fizeti a társulat és az apaállatok takarmánya is abból kell, hogy kijöjjön.

293.

202.

Göbös Mihály
72 éves, 3 hold

Azt a díjat, amit a marha legeltetéséért fizetnek **fűbérnek** mondjuk. A legelő három tagban van. A falu körül van a **libalegelő**, de idejárnak a birkák és a disznók is. A községtől 1 kilométerre van a **Sziliszéki** (felső) legelő, 3 km-re a **Tápaiszéki** legelő.

A tápai legeltetési társulat 1946/47. évi „kivetési és lerovási könyve” szerint ebben az évben egy marha után 18 Ft, 1 Ft 50 fill. kútpénz és 10 Ft bikapénz járt. A tehénpásztornak ezen kívül 14 Ft járt, tehát aki kihajtatott egy marhát a legelőre 43 Ft 50 fillért fizetett összesen. A borjú után 12 Ft, kútbér 1 Ft 50 fill., a borjúpásztornak 17 Ft járt, mert kevesebb volt a borjú és az elosztás így esett, összesen tehát 30 Ft 50 fill. A borjak május 1-től szeptember derekáig voltak a legelőn.

293.

203.

Révész Tepaszi János
59 éves, 5 hold

1924-ben alakult legelő társulattá a közbirtokosság, azelőtt csak a közbirtokosság nevet viselte. A gazdák „nyomással bíró gazdaság”-nak hívják. 1924. évig a megyének kevés beleszólása volt a dolgokba, azóta Szenteshez tartoznak. Az elnököt, jegyzőt, pénztárost és 12 választmányi tagot a társulati tagok, részvényesek választották. 988

legelőrész van, legutóbb 700 személyé. 1947. évben 3 Ft osztalékot fizettek részenként. Az 1913-as alapszabály szerint 1 legelőrész egy marha kihajtására jogosított. Az előljárókat 3 évenként választották, egy szavazat esett minden rész után, 1948 óta csak egy szavazata van minden tagnak.

299.

204.

Lele Antal

63 éves halász, 5 hold

Tápén csak 3 halász van. Ő mint révész jött rá arra, hogy a halászat jó keresetforrás. De maga jött rá a módjára, maga szerezte be lassan a szerszámokat is. Olyan nincs, hogy az egyik halász elárulja a tudását a másiknak. A fiát betanította volna a mesterségbe ha akarja, de az nem akart halász lenni. Csik Pista apja megkérte őt, hogy vegye maga mellé a fiát segíteni. De ezért nem kapott sem a fiú, sem az apja semmit. (Tehát a mesterség eltanulásáért dolgozott!) Néha előfordul, hogy a halászok „egy kézre dolgoznak”. De csak most, a szövetségben tömörültek közös keresetre.

301.

205.

özv. Bodó Jánosné

53 éves

Napszámost soha nem fizettem, mindig a szomszédok segítettek a munkában. Kétkezi munkáért szállítottak nekem fát vagy szénát, marokverésért levágták a búzámat. Ha egy holdat felszántottak, négy napot dolgoztam érte a két kezemmel. Az utcaszomszédok segítik egymást leginkább, egymásnak rendes munkát végeztek, mindenki azt várhatja a szomszédától, amit maga tett vele. Szégyen is lett volna, ha nem végeznek rendes munkát, mindenki látta volna.

301.

206.

özv. Bodó Jánosné

65 éves [1/2 hold]

A fiam *újjazda*, kapott három lánca földet, de nincs gazdasági felszerelése, amivel megművelje. Így aztán összefog olyanokkal, akinek igája van, és egymást segítik. De a múlt esztendőben úgy csinálta, hogy aki a kocsismunkát vállalta, annak takarmányt adott. Egy lánca herével volt bevetve, ennek a felét lábba adta, ezért az leszántotta mind a három lánca földjét. A kétkezi munkát ő csinálta, mikor mit kellett. Volt úgy, hogy segített a másiknak az aratásban, de máskor meg búzáat adott neki a szántásért.

301.

207.
Széll Tamás
28 éves

Rokonok, sógorok, *jószomszédok* segítik egymást olyan munkáknál, amelyek elvégzéséhez nem kerül ki elég kéz a családból. Így termés betakarításakor a rokonság közül, akinek igája van, segít annak, akinek nincs. Kétkezi munkával is segítenek egymásnak, hogy egy nap alatt be tudják takarítani a termést, és a kazal ne maradjon félbe. Ilyenkor nem kívánnak viszonzást, de tudja mindenki, hogy *megszolgálják* a segítségét. (Itt a különbség a haszonkölcsön és az ingyenes segítség között. Haszonkölcsönnél a gazda csak a lovat, kocsiját adja oda, a kölcsönös segítőmunkánál ő maga is dolgozik.)

301.

208.
Domonkos Mátyás
72 éves, 3 hold

Ha aratásban dolgoztak a gazdának, ezért nem fizettek, hanem a gazda igával betakarításkor visszafizette nekik a munkát. Volt úgy, hogy a gazda adta a lovat, kocsit, nyomtatáshoz csak a lovat, s ennek fejében ők kukoricatöréskor segítettek neki.

304.

209.
Domonkos Mátyás
72 éves, 3 hold

Még 1848 előtt, ahogy az öregapám mesélte, az igával bíró emberek a város meg az ország fuvarosai voltak. El kellett menni bizonyos időkben *rospontba* a postáért, vagy hozni-vinni a katonákat vagy terhet. Akik elmentek rospontba, azok kaptak egy *sekcio* földet, ami lehetett húsz lánca. Akinek nem volt jószágja, az halászott.

304.

210.
Révész Tepaszi János
59 éves, 5 hold

„Alig másztam ki a búzából, mentem markot szedni”. Amíg nem bírja a fiúgyermek a kaszát, addig markot szed az asszonyokkal. A gyékényt már sodorja, alig látszik ki a földből. 12-13 éves korban már elmentek kaszálni.

305.

211.
Bajtai Mihály
47 éves [mezőőr]

Mezőőr vagyok. A Tisza szélén és a tápai rét egy részén. A Tiszán innen 3, a Ti-

szán túl 5 mező van. A község fizet. Január, február, március hónapban a járandóságom 50 %-át kapom. Május, október, novemberben a 100 %-át, június, július, augusztus, szeptember hónapra a járandóság 150 %-át. Ez azért van így, mert az utóbbi hónapokban a legtöbb a munka. Természetben nem kapok semmit és ez nagy baj. A kötelességem *részegmentesen* [felügyelni] a rám bízott területet, megnézni ismeretlent, vagy károkozót feljelteni. Nagy baj, hogy nincs fegyverünk. Akkor bátrabbak lennénk. Ha ott fogjuk az illetőt lopáson, és nem menekül el, kötelességünk bekísérni. Ha jószágot tilosban találunk, behajtjuk a jószágot, vagy megzálogoljuk a gazdát. Levesszük a tehenről a láncot vagy a kötelet, és felírjuk a károkozó nevét.

306.

212.

Révész Tepasz János
59 éves, 5 hold

Igencsak egy évre szerződtek a cselédek. Szilveszterkor volt a béresek **vecsernyéje** (ma hálaadás). Szerződést nem kötöttek, ha nem dolgozott a béres, a gazda elküldhette. A cseléd is elmehetett, ha jólesett neki. 5-6 hétig volt a nem jó cseléd egy helyen, aztán már tudták, hogy mi lakik benne. Csak gyékényfonásra fogadták, hogy a **javát hányja ki**, aztán elküldték. Pénzbért kapott, gubát, csizmát vagy bocskort, meg gabonát.

306.

213.

Domonkos Mátyás
72 éves, 3 hold

Jobb módú gazdákhöz szegődtek a cselédek. 1896–1905 körül kevésért szolgáltak. 80 forintot kapott és teljes ellátást. Az igaz, hogy ott evett a gazdával együtt, mintha a családja lenne. Pénz helyett, de még amellett is, ki hogy alkudta ki, kapott egy szőrszubát, egy pár fehér ruhát: inget, gatyát. Vasárnap is el kellett mennie a béresnek a legelőre a lovakkal, de szabad ideje volt azért délután. Minden második vasárnapot kialkudta némelyik, és akkor kért 2 Ft-ot egy kis borra. Ma már igen jó dolguk van. Nagy Antalnál van egy 18 éves forma gyerek, van 2 mázsa búzája, ünneplő nyári ruha, téli kabát, egy pár cipő, két pár fehér ruha... Most nem adnak pénzt, csak cigarettára való **kedvezményt**. Délután 1-2 óra és minden vasárnap szabad ideje van.

306.

214.

Domonkos Mátyás
72 éves, 3 hold

Hát a cseléd nem volt püspök. Három órakor kelt, ellátta a jószágokat, de csak a **heverőket** (ami még nem ellett és nem fogták be), kihányta a trágyát, új szalmát tett alájuk. Aztán begyújtotta a kemencét, a **teherjószágot** megetette, itatta, aztán csutkát vert, aszatolt, és akkor kezdődött a napi gazdasági munka a mezőn.

306, 310-313.

215.

Révész Tepaszi János
59 éves, 5 hold

A cselédhez, ha megbízható volt, bizalommal voltak, rábízták mindent. A gazda szabja meg a munkabeosztást. Ma is van bérese, április derekán jött, új évig marad, 9 hónapra 1300 Ft-ot fizet neki, egy öltözet ruhát, amit szintén pénzben ad ki. Mikor mire van szüksége, feljegyzik, és a végén elszámolnak. Az okozott kárt nem vonják le. Az öltözet ruhán kívül vesznek neki egy munkásruhát és egy munkásinget, amiben dolgozik.

308.

216.

Révész Tepaszi János
59 éves, 5 hold

Háznál nem öregedett meg a béres, de az volt, hogy a gazda **kinősítette**, mikor az ideje eljött. Csizma, suba, szűr volt a kiházásítás. Ez férfi cselédre vonatkozott. Ha a férfi kicsit **süsüs** volt, a maga erejéből nem tudott megélni, akkor öreg korában is szolgált. De, ha megbetegedett, elment a szegényházba, nem fizettek neki.

313.

217.

Domonkos Mátyás
72 éves, 3 hold

Ha a cseléd lesántította a jószágot, azt régebben és ma is lefoglák a bériből. Ha tudták, hogy egész nap dolgozott, el volt fáradva és elaludt, közben a jószág tilosba ment **akarata ellenére**, akkor nem vonták le a bériből. A kárért nem a béres, hanem a gazda felelős, a gazda csak **viSSzakérheti**, amit fizetett a bérestől, ha megérdemli.

316., 293.

218.

Révész Tepaszi János
59 éves, 5 hold

A pásztoroknak ki van kötve, ha kárt csinálnak levonják a bérükből. A kanászt új-évtől újévig fogadják. A tehénpásztor egyben apaállat gondozó is. Májusban hajtja ki az egész falkát és novemberben végez is. A tehénpásztor fizetése darabonként 28 Ft. A gazda befizeti a társulatnak és az fizeti ki a pásztort. A kanász kap 25 Ft-ot darabonként, ezért kihajtja a kondát. Ha beteg egy marha vagy disznó, a pásztornak vagy kondásnak be kell szaladnia a faluba, és jelentenie kell a gazdának. – Három tehénpásztor is van, ezek csak két éve vannak, előtte hat évig volt egy. A tehénpásztor dolga, hány bojtárt fogad, azokat ő is fizeti. 310 tehén van most a legelőn állandóan, mellette három pásztor.

315.

219.

Domonkos Mátyás
72 éves, 3 hold

Tanyások voltak nagyobb gazdáknál, pl. Széll Antaléknál, akik 200 holdat béreltek. A tanyás *feles* volt, mindennek a felét kapta. Egy évre szerződtek, de a gazdasági év végével a szerződést mindig meghosszabbították. Gyermekeit csak 16 éves korában fogta be a munkára. Nem volt köteles feleségét dolgoztatni, ha az asszony dolgozni ment, akkor megfizette a gazda a napszámot. Embernek 60 krajcár (kasza), asszonynak 45-50 krajcár (kapálás) volt a napszám. A napszámon kívül kosztot is kaptak a gazdától.

318.

220.

Révész Tepaszi János
59 éves, 5 hold

A napszám most 14-15 Ft, csak pénz. Most nagyon kevés napszám van, nincs építkezés. Aratáskor is voltak napszámosok, de azok nemcsak pénzt, hanem terményt is kaptak vagy részében vállalták.

319., 320.

221.

Lele Antal
63 éves halász, 5 hold

1906-ban építették a Tisza-töltést, ott dolgozott 2 éven keresztül. A töltés egyes szakaszait vállalkozók fogták fel, ezek a „kordésgazdákkal” alkudtak meg. A kordésok kétkerekű taligák tulajdonosai. 1 m³ földért 1 koronát kaptak. A kordés napszámba fizette a földmunkásokat. A napszám 2-2,20 K volt. Aztán a kordésgazda biztatta őket, hogy „fogják fel átallyába”. Egy m³ földért 12 krajcárt fizetett. 5-6 ember dolgozott egy kordénál. Nagyobb vállalkozók is voltak: a „Dajcsok” 200 lóval is dolgoztak.

320., 323.

222.

Domonkos Mátyás
72 éves, 3 hold

1903-ban *átallyás* voltam Pósa Jánoséknál. Summásnak is mondják, de az átallyás polyvatakarításig ott maradt. Nemcsak az aratást, hanem minden munkát elvégez végig. Ketten voltunk aratórészesek. Kaptunk teljes ellátást a gazdától, én csak kaszát, bicskát, tokmányt, üllöt, kalapácsot vittem. Marokverőt a gazda adott. Mivel polyvatakarításig maradtunk, kaptunk 4 köből búzát meg egy kocsi szalmát. Még ősszel segíteni kellett a szalmát behordani, mert lóval csépeztünk, és a szalma kinn maradt őszig a földön.

321.

223.

Koszó András
63 éves törvénybíró, 5 hold

(A Kis Pálné–Vas József ügygel kapcsolatban, ld. 16.). Itt 100 százalékig nem sok tudja a törvényt. „A régi szokásoknak megfelelően tudják”: a kapások fele, ha szántotta, vetette, kapálta, a munkásé; ha csak vetette és kapálta, az egyharmad az övé. Ez az arány a törvény szerint van. A harmados köteles háromszor megkapálni, leszedni, a gazdának betakarítani. A kalászos megművelésnél a tulajdonos köteles a vetőmag és a munkásrész felét is kiadni, a legújabb rendelkezések szerint, viszont a feles kötelessége a gazda részét a kijelölt helyre szállítani.

321.

224.

Domonkos Mátyás
72 éves, 3 hold

Sokszor mentem aratni *Oroszlámosra*, ahol 60-70 ember volt egyszerre egy bandában. Kaptunk egy heti *kommencióba* 15-20 kg lisztet és 1 és 1/2 kg szalonnát. Keresztből részeltünk, minden 13. kereszt a részese volt. Vót, aki elment **kerekbérbe**. Ez azt jelentette, hogy nemcsak **kaszakivételig** dolgozott, hanem polyvabetakarításig, tehát ott volt a gépnél is.

322.

225.

Lele Antal
63 éves halász, 5 hold

Az 1910-es években aratáshoz szerződött. Holdanként 60-70 kg búza „biztosítékot” kötöttek ki. A biztosíték arra az esetre szólt, hogy ha a termést kár éri, s a munkás a biztosítékot akkor is megkapta. Az aratás után ők döntötték el, hogy „az 12. kereszt búzához állanak-e vagy a biztosítékhoz.”

322.

226.

Révész Tepasz János
59 éves, 5 hold

Régen aratáskor **bandák** vállalták a munkát. Volt egy bandagazda, ő vállalta el a munkát. Lelére, a püspök földjére mentek el aratni vagy a Pallavicini uradalomba. A bandában volt 25-30 **kasza**, és 6-os csoportokba elosztották magukat. Minden kaszás maga fogadta a marokszedőt, ha ki nem telt a családból. A bandagazda kapta a parancsot a gazdától, akinek dolgoztak, ő szedte össze a munkásokat, ő ismertette meg a munkásokkal a szerződést, ezért külön díjazást kapott. De dolgozott azért ő is, mint a többi kaszás. A táblát elmérték annyi részre, ahány banda volt. Részéért dolgoztak: 1/11, 1/12 volt a rendes, de volt 1/13 is. Ma már aratáskor holdanként 90-100 kilogramm búzáért dolgoznak.

322.

227.

Révész Tepaszi János
59 éves, 5 hold

A bandagazda felelt a bandáért, hogy rendesen dolgoznak. A rendet fenntartotta, hogy az *elmérés* igazságos legyen. A szerződést ott csinálták, ahonnan a munkások jöttek. **Körösztből** részelték, minden 12-ed részt elvittek maguknak. Részelték úgy is, hogy a szemet osztották el vagy, hogy pl. 5 mázsáért elmennek. Akkor kellett választani, amikor beálltak. Ha ugyanaz a banda vállalta a behordást és cséplést is, akkor külön részt kaptak. Ha kevesebb volt a munka, akkor csak **kaszakivételig** szerződtek. De rendesen minden banda addig dolgozott, míg el nem csépeltek. Magam *Oroszlámoson* jó negyven éve 40-50 Ft-ot kaptam egy aratásért, de akkor egy pár csizma 6 Ft volt. Marokszedők 9-10 Ft-ot kerestek akkor három hét alatt, míg az aratás tartott.

322.

228.

Révész Tepaszi János
59 éves, 5 hold

Ha a marokszedő részbe ment, másfél-két mázsát kapott egy aratásban, ha a cséplésnél is ott volt, akkor két-két és fél mázsát. A kaszával egyezett. Ha az egyik megkapta a két mázsát, a többi is kérte. Gyékényvágásnál van még banda. *Dóczitónál* (Sándorfalván túl) 120-an is voltunk, akik vágtuk a gyékényt. Mind **egy karra** dolgoztunk. Volt éppen úgy, mint az aratóknak bandagazdánk, és részbe vágunk.

323

229.

Lele Antal
63 éves halász, 5 hold

Az éjjeliőrök vigyáztak, hogy ne keletkezzék tűzvész, hogy ne lopjanak éjjel. A kocsmái verekedőket, tetten ért bűnösöket az éjjeliőrök bevitték a **garizs**-ba, ez olyan börtönféle volt. Ha valaki éjszaka nem ment haza a községhez, a garizsban keresték. Az éjjeliőrnek bunkósbotja volt, azt használhatta is. „Ha valakit fejen talált, az elmehe-tett.” Az éjjeliőrök feladata volt a **merigető** kezelése is. Ez 3 m hosszú, 2 m széles, lécekből összeszegelt keret volt. Alja fenyőgallyal kirakva. Erre léptek a falusiak, és úgy merítették meg az edényt a Tiszában.

323

230.

Lele Antal
63 éves halász, 5 hold

Az 1910-es években **révésznek** állott be a komphoz. Nem kellett szerződnie a várossal, akié a komp volt. A pénzszedő bejelentette, hogy az elődje helyett ő állt be a munkába. 30 Ft-ot kapott egy hónapra; akkoriban 5 korona volt egy bársony pantalló,

60 krajcár egy kg szalonna. A révész feladata a kikötés, a kötél és a „vinkli” kezelése a komp hátulján. A kötelet elől az utasok húzták, a révész „húzd elől!” kiáltására. Egy révész csinált egy fordulót, a másik addig pihent. A munka hajnaltól estig tartott. Éjjel egyikük ott aludt a révészházban, aki éjjel akart átmenni, ladikon vitte. Ha orvoshoz vagy más fontos ügyben mentek, ingyen vitték át, de ha „elzüllöttek” (részegek) jöttek, borral való nélkül nem ment. 10 fillér - 1 korona borralalót kapott. Helybeli nem fizetett, ma sem fizet a kompon. Amikor az állást otthagya, már 15 napi felmondás kellett.

333.

231.

Koszó András
63 éves törvénybíró, 5 hold

A „szokások szerint” decemberben van a mezőőr elszámolása, akkor mindenki bejelentheti az igényét vele szemben.

333.

232.

Bajtai Mihály
47 éves [mezőőr]

Ha jószágot tilosban találunk, *megzálogoljuk a tulajdonosát*, és el kell jöjjön a községházára. Ha vállalja, hogy megtéríti a kárt, és megegyeznek a károsultak, akkor nincs baj, a zálogot visszaadjuk.

333.

233.

Koszó András
63 éves [törvénybíró], 5 hold

Ha a mezőőr jelentést tesz és behajtja a kártevő marhát, a tulajdonos addig nem kaphatja meg, míg a kár értékét meg nem téríti. A károsult és a károkozó együttesen választanak *becsüsöket*, ha valamelyik a kettő közül a választott becsüs becslésébe nem egyezik bele, akkor hatósági közeggel becsültetik meg a kárt. Ha *a Tiszán túl* tesz kárt a marha, akkor míg át nem hajtják a községházára, behajtják a mezőőr lakásához, akkor ez olyan, mintha a községházához vitték volna. Mostanában a *láncelvételt* el kellett hagyni, mert az állat gazdája ott hagyja a láncot vagy a kötelet a mezőőrnél, ha annak az értékénél nagyobb a kár. Régebben becsületből érte mentek a kötélnek vagy a láncnak, mert az a tehénhez tartozott.

333.

234.

Széll Tamás
28 éves

Kártevésnél, jószágkárnál a kártokozó jószágot a károsult magánál tarthatja, míg a jószág gazdája a felbecsült kár ellenértékét meg nem fizeti. Ez úgy lábasjószágoknál, mint libáknál is megvan, és a község is gyakorolja.

341.

235.

Révész Tepaszi János
59 éves, 5 hold

Földvételnél van néha úgy, hogyha nem vagyok jóban az illetővel, akitől a földet akarom megvenni, megkérem egy jó szomszédomat, hogy „menj és előlegezd le a földet, majd fizetésnél én vagyok a gazda.” Ilyenkor az úgy tesz, mintha ő venné meg a földet. Amikor az átírásról van szó, akkor aztán az igazi vevőnek a nevére írják. Ilyenkor az, akit megbíztak a vétellel, csak azt a földet veheti meg, abban a dűlőben, és csak azt a darabot, amivel megbízta a szomszédja. Ha egy föld eladó és az, akit megbízta a megvételével egy másik darabot vesz meg számomra, hát jól megrúgom. A megbízásakor nemigen szoktak fizetni annak, akit megbíznak valaminek az elvégzésével, inkább csak szíveségből csinálják ezt.

348.

138.

Révész Tepaszi János
59 éves, 5 hold

A házasságot *Isten rendelte*. A templomi házasság nem szerződés, mert ott esküsznek, a polgáriassan kötött házasság az már szerződés. Most úgy tartjuk. Régebben nem szerelemből házasodtak, hanem a szülők kiválasztották egymásnak a fiatalokat a szerint, hogy milyen a vagyonuk, vagy hogy milyen jó szomszédjai voltak egymásnak és nem törődtek azzal, hogy a két fiatal szereti-e egymást vagy nem.

Leginkább a családból, a rokonság, vagy testvérség közül választották egymásnak a fiatalokat, mert ismerték egymást úgy vagyoniilag, mint munkaerőt is. Ma már nem törődnek a fiatalok a szülők akaratával, hanem rendszerint maguk intézik a dolgukat.

349.

139.

Ördög Antalné
53 éves, 6 hold

Régebben már 16 éves korában *elvitték* a lányt. Ma már nem mennek férjhez ilyen hamar, de 20-22 éves korban igen csak kell magának embert találnon, mert később már a kutyának sem kell, és kígyót-békát kiabálnak rá. *Öreg lányt* nehezebben vesznek el, mint özvegyasszonyt.

351.

140.

Ördög Antalné
53 éves, 6 hold

Én beleszóltam mind a három leányom házasságába. A harmadik özvegy emberhez ment, én mondtam neki, hogyha már hozzá megy valakihez, legalább legyen „szaga” (föld). Régebben, ha már a lány kezdett idősödni, a rokonság összeült, hogy meg kellene házasíta-

ni. Ilyenkor valamelyik öregasszony, aki a „gügyűje” is lett, „összeverte” egy legénnyel.

Emlékszem, hogy volt eset, amikor szerették egymást a legény meg a lány, de a szülők meg a rokonság nem akarták a házasságot, mert valamelyik szegény volt, és a legény megszőktette a lányt. Űgyesen csinálták, mert akkor már mindenki engedett, a leány rokonsága követelte is a lakodalmat.

352.

141.

Eke Jánosné
56 éves

Ha jár a legény a házhoz, akkor ő szokta megkérni a lányt. Ha nem jár a házhoz, akkor elküldi kérébe a *gügyüt*, aki a legény rokona, *ánnya*. (A gügyü a közbenjárásért a menyasszonytól egy kendőt kap.) Ma már inkább a legény maga megy kérébe, legtöbbször előzőleg ismerik egymást, a gügyü közbenjárását nem veszik igénybe.

352.

142.

özv. Révész Lászlóné
65 éves

Leánykérés előtt mindig megtudakolják, hogy szívesen látják-e a legényt. Az az öregasszony, aki ebben eljár a *gügyü*. Az szokta régen „összeverni” is a fiatalokat. Ha már tudják, hogy *nem hiába mennek*, akkor megy el a *kérő*, aki régebben a násznagy volt, most már a legény maga megy kérébe. Kérés után egy-két héttel van az eljegyzés.

352., 367.

160.

Vincze József
72 éves, 7 hold

A lakodalomnak régi szép szokásait lassanként kezdik elhagyogatni. Az első háború óta változott nagyot a helyzet.

Régebben *puhatolózás* után történt a *kérés*, a legény ment egy barátjával, a kérével vagy a későbbi násznagyával a lányos házhoz, de akkor már minden meg volt beszélve.

Az első háború előtt voltak esetek, amikor a legény minden előzetes puhatolózás nélkül is elment a lányos házhoz, ilyenkor megtörtént, hogy kikosarazták: „A mi lányunk fiatal, fene tudja mit akar.”

354.

143.

Vincze József
72 éves, 7 hold

Leánykérés után egy-két héttel van a *kézfogó*. Kézfogókor a legény régebben jegybicskát és kendőt adott [a] leánynak, a lány fejkendőnek összekötött csomagját adta

a legénynek. Ma már a gyűrű járja. A jegykendő, jegybicska, gyűrű, biztosítékai annak, hogy az esküvőt meg fogják tartani. Mostanában már az eljegyzésnek nem tartanak külön összejevetelt, hanem a bicskát és a jegykendőt a harmadik hirdetés után a lányos háznál a vacsora alkalmával adják át egymásnak, egy héttel az esküvő előtt. A kendő és jegybicska átadásának alkalma a kézfogó. Ma már semmi értelme nincs, de régen azt jelentette, hogy a fiatalok megegyeztek abban, hogy összeesküsznek, s erre biztosítékul adták egymásnak a jegyajándékot.

356.

144.

Ördög Antalné
53 éves, 6 hold

Régebben ritkábban fordult elő, ma már gyakoribb, hogy *megesnek* a lányok. A legény régebben mindég elvette azt a lányt, akit megejtett, be is verték volna a fejét a testvérek, ha szégyenbe hagyja. Ma is kényszeríteni kell, hogy vegye el a lányt. Meg is teszik, ha tudják ki az apa. Ha pártában marad és nem veszi el senki, csak kurva lesz az olyanból. A megesett lány is felteszi a koszorút, de ha tudják róla a faluban, nem meri, mert fél a szóbeszédtől.

356.

145.

Ördög Antalné
53 éves, 6 hold

Sokszor mennek úgy templomba esküdni, hogy „**bekötik a zsák száját.**”

356, 447.

[146?]

Ördög Antalné
53 éves, hat lán[c?]

„Bagolyhiten” kevesen élnek mostanában, régen sem sokan voltak. Vannak olyanok, akik sohasem esküsznek meg, és ha már egyszer együtt éltek és később megtartják az esküvőt, lakodalmat már nem tartanak.

Azért *állnak úgy össze*, mert van olyan, aki nem tud élni a másikkal, azt elhagyja és egy újjal akaszkodik össze. A bagolyhitet a faluban már megszokták, mert a szegényebbeknél mostanában gyakrabban előfordul, rendszerint azoknál, akiknek nincs pénzük a nagy lakodalmat megtartani, és eskü nélkül „mennek össze.”

357, 447.

147.

Révész Tepasz Jánosné
56 éves

A háború nem jót hozott, nagyon kevés *rossz életű* volt régen. De régen is meg-

esett, hogy bizonyos akadályok miatt nem tudtak megesküdni, és csak úgy összeálltak. Az én unokatestvérem is összekerült egy lánnyal, előbb összeálltak, aztán meg is esküdtek. Náluk az volt az ok, hogy a lakodalomra nem volt *rávalójuk*. Az apjukommal is úgy volt, hogy nem volt rávaló a lakodalomra, és ő azt akarta, hogy *menjünk össze*, de az apám nem engedte. Azt mondta az apjukomnak, hogy „kipróbálja kend, aztán meg elzavarja kend, azt már nem”. A próbaházasságot a szülők is tudták, de mindig csak akkor, ha az esküvőt is meg akarták később tartani. Ritka az olyan eset, hogy összeálljanak, és aztán ne legyen házasság.

359.

148.

Révész Tepaszi János
59 éves, 5 hold

(Sororátus, levirátus). Szélső Tóni lányát elvette Kusza Jóska, annak a leánytestvérét pedig Kusza Marist elvette ifj. Szélső Tóni, az öregnek a fia. Tehát mindkét részről volt lány és fiú is, úgy mind a két apa kapott legényt és lányt is, de egy családból. Kuszi Pálnak volt egy fia, Tóni, az elvette a Födő Márit, meg egy lánya, Ilka, az hozzáment a Födő gyerekekhez. Itt is kettős a kapcsolat a két család között.

359.

149.

Révész Tepaszi János
59 éves, 5 hold

Gyakori volt régen az [első]unokatestvérek összeházasodása. Karáji Sándor és András testvérek voltak, és a Sándor fia elvette az András lányát. Ez 1908-ban volt. Ma már általánosnak lehet mondani ezt a szokást. Pósa Fecske János anyja és Lele Mihályné testvérek voltak, és Fecske János elvette Lele Ilkát, Lele Mihályné lányát. Volt olyan, hogy cseléd volt, és elvette a gazda lányát. Tutor Palina lányát elvette Molnár Pál, aki *éves cseléd* volt náluk, Koszó Pali Regina nevű lányát is elvette a fogadott éves cseléd. Ez nem volt soha akadálya a házasságnak.

A közös család a házasságot inkább előmozdítja. Ha egy családban van két fiú és az egyik benősül egy másik családba, ahol van még egy lány, a másik fiú igyekszik, hogy azt a lányt elvegye, ha az első fiú meg van elégedve az asszonnyal, és annak családjával. (Példák külön cédulán.)

360.

150.

Ilia Nagy Gyula Károly
81 éves, „levetkezett”

Régebben a fiatalok között 3-4 év korkülönbség volt a leggyakoribb, miközttünk is annyi van az asszonnyal. Ma már nagyobb korkülönbségek voltak, és még az is megeshet, hogy a menyasszony az öregebb. Ma már ezt sem nézik, nem néznek ma már semmit. A legény akkor nősülhetett, amikor a katonaságot kiszolgált, vagy ha már háromszor volt

sorozaton, és nem vették be. Fiatal lány öreg legényhez 25-26 éven felülihez már nem ment, ez már *vénlegény* volt. Vénlegény kevés van a faluban most már. Régen nem ment még asszony sem szívesen öregebb korban az ilyenhez, szívesebben mentek *özvegyemberhez*. Azt mondták, ha nem kellett senkinek, akkor biztos van valami hibája. Régen a vénlegénység komoly akadály volt. Ma már mennek ilyenhez elvált asszonyok, de leányok ma sem. Mikor már a rendes kor elszalad, az ember nehezen veszi rá magát arra, hogy megnősüljön, ha a körülmény úgy van, hogy van aki mosson rá, varrjon és süssön. Akadálya a házasságnak, ha az egyiknek, ha az elvált vagy özvegy gyereke van.

361.

151.

Révész Tepaszi Ilona
31 éves, János lánya

Még amikor apám legény volt, akkor **össze tudták verni** a fiatalokat, igencsak a vagyon miatt. A szülőknek nagy beleszólása volt a házasságba, mert beleegyezésük nélkül nem volt esküvő. Ma már szerelemből, és szabad akaratból nősülnek, nem rábeszélésből. Most már nem lehet a *gügyüt* okolni, mint régen, hogy „az a vén tűzrevaló is hogy tudott minket összeverni.” Ma már mindenki csak saját magát okolhatja, ha a házasság nem sikerül. Mi is az urammal szabad akaratunkból mentünk össze, 8 évig éltünk a legnagyobb megértésben és szeretetben. Úgy éltünk az uram földjén, mintha közösen szerztük volna. Tudtunk egymásnak engedelmeskedni.

365.

152.

Kiss Nagy István
69 éves, 4 hold

Mióta polgári házasság van, „meglazult a házasság szentsége”. Azelőtt elválhatatlan kötelék és szent volt a házasság, most: „ha nem tetszik elzavarlak vagy itthagylak”. A Wekerle-törvény óta a házassági erkölcsök rosszabbodtak.

367.

153.

Ilia Nagy Gyura Károlyné
54 éves

Régen külön mentek az esküvőre a legény és a lány, és csak a templomban találkoztak. Esküvő után is külön mentek haza, és a vőlegény otthon várta a menyasszonyt, és mikor az megérkezett a templomból, akkor ment érte a vőfélyel „kikerítte a lányos házból”, és akkor már együtt mentek haza a legényes házhoz.

367.

154.

Ördög Antalné
53 éves, 6 hold

Amikor az első leányom férjhez ment, 100 liter bor fogyott el a lányos háznál, 180 liter a legényesnél, egy tehén sült meg vacsorára, mert 100 ház volt meghíva. Amikor a második lányt vitték el a háztól, akkor már csak 100 liter bor fogyott összesen, de akkor is megettek egy éves üszőt.

367.

155.

Kis Nagy István
69 éves, 4 hold

Kardosok a másik világháború előtt voltak, 1892–1893-ban emlékszem minden esküvőkor ők kísérték a vőlegényt az esküvőre. 6 vagy 8 kardos volt. Vaskardjukat ösz-szecsapkodták a fejük fölött, mintha harcba mennének.

Régen a menyasszonyt a lányos háztól a vőfély hozta el. A vőlegény a *táncmes-terrel* és a kardosokkal külön ment a templomba.

367.

156.

Vincze József
72 éves, 7 hold

Lakodalomkor a *lányos házat* „*lányhálónak*” hívjuk. Nálunk a *legényes házban* együtt volt esküvő után már a vőlegény a menyasszonnal. Kidoboltattam, hogy „három napos hideg lelje ki, ha nem jönnek el.”

367.

157.

Ilia Nagy Mihály
72 éves, 4 hold

1900-ban házasodtam meg, akkor még másként folyt a lakodalom, mint most. Reggel tartották a kezdetét régebben, az én időmben délután 2-kor kezdődött. Menyasz-szony és vőlegény csak a templomban találkoztak. A vőlegényt a *táncmester* vezette a templomba, annak a nyomában kellett lépnie, hogy meg ne rontsák. Előttük haladt a 2 násznagy, más nem is ment velük. A lányos háztól a *vőfély* hozta el a menyasszonyt ilyen menetben: elől vitte egy legény ostor rúdra tűzve a *zsánér kendőt* (nagy zöld kendő piros virágokkal), a rúd tetején piros alma volt, abba rozmaring szálat tűztek. Utána mentek a *kardosok*. Mindegyiknél egy „*hitvány meztelen kard*”, azt ütögették össze. Utánuk ment a vőfély (csak egy volt), kezében egy *itcés üveg*. Nyakán külön erre a célra készült fonott kalács. A bor és a kalács a harangozó díja volt azért, hogy meggyújtotta a gyertyákat. (Később, amikor a bor ára leesett 20–30 krajcárra, a harangozó már pénzben kérte a díjat, így ez a szokás kiveszett.) A vőfély után jött a menyasszony egyedül. Utána

a koszorús leányok, annyi, ahány kardos volt. Végül a menyasszony rokonsága, de csak az asszonyok, a férfi rokonok mind a két részen otthon maradtak.

A mai lakodalmas menet már más. Elöl a legény rokonai és barátai, utána a vőlegény és menyasszony együtt, végül a menyasszony rokonai és barátai. Őket követi a zenekar, fúvósok, akiket a menyasszony szülei fizetnek (fejenként 40 Ft).

A lakodalomban először **sortánc** volt, amit a táncmester jelölt ki. A fejbekötésig a menyasszony a koszorús lányokkal ült együtt, a vőlegény a barátaival.

367.

158.

Ilia Nagy Mihály
72 éves, 4 hold

Ma a lakodalom a lányos háznál a *sortánc*cal kezdődik. Ezután a vőlegény házanépe hazamegy, és csak éjfélkor jön vissza a *fejbekötésre*. Fejbekötés után már együtt mulatnak másnap reggelig, vagy délig is.

367.

159.

Vincze József
72 éves, 7 hold

Az esküvő napján reggel egy harangszó jelzi, hogy lakodalom lesz a faluban. Úgy a leányos, mint a legényes háztól külön-külön indult régen a lakodalmas menet a templomba. Amikor a polgári házasságkötés divatba jött, reggel gyónás és áldozás után ment el a fiatal pár a község házára, ahol a polgári esküvőt tartották meg. Külön ment a két lakodalmas menet a templomba, és külön-külön mentek vissza a legényes és leányos házhoz. Templomba menet régebben a menyasszonyt a vőfély, a vőlegényt a táncmester vezeti. Volt úgy, hogy két násznagya is volt a vőlegénynek. A lakodalmas ebéd külön van a leányos és a legényes háznál, és azután megy a vőlegény a vőfélyvel és a táncmesterrel a leányos házhoz.

Itt a menyasszonyt kikérik rigmusokkal, a vőfély megtártja a búcsúztatót, s most már mind a két lakodalmas menet együttesen a legényes házhoz vonul, és megtörténik a menyasszony beköszöntője. A menyasszonyt a vőfély vezeti és ő is kíséri be az új családba.

367.

161.

Vincze József
72 éves, 7 hold

Miután a menyasszony beköszönt az új családba, és ott anyósa és apósa csókkal *leányukká fogadják*, egy székre subát tesznek, és arra ültetik a menyasszonyt. Régebben a kemencepadkára ültették, ami azt jelképezte, hogy jó családtagja legyen az új családnak, és becsülje meg a családi tűzhelyet. Miután ez megtörtént, kezdődött a vacsora, és utána a táncmester megkéri a násznagyot, hogy parancsolja meg a vőlegénynek a *sortán-*

cot. A vőlegény háromszor táncol a menyasszonnyal, ez a háromszori megkérést jelképezi. Utána a koszorúsok táncolnak vele, majd a vőfélyrel fejezi be a táncot. Sortánc után a menyasszonyt a másik szobába vezeti a táncmester, ahol *felkontyolják* és ettől kezdve **új asszony** lesz. A felkontyolás után fejére teszik a **fityulát**. Ezzel végbement a fejbekötés is. Ezután a most már asszonnyá vált menyasszonyt kivezetik a vendégek elé, és a táncmester elkialtja magát: „Eladó az új asszony.” Ezzel veszi kezdetét a **rostatánc**. A vőfély rostat tart a kezében, és aki a menyasszonnyal táncolni akar, az pénzt teszi a rostatába. Utoljára a vőlegény táncol vele, és az tesz a rostatába legtöbb pénzt. A pénz az új páré, ez az „első” közös szerzeményük. Szokásban volt még, hogy az új asszony rostatánc után földhözvág egy tányért. „Né lögyön olyan töréköny az életük, mint a tányéré.” A rostatánc éjjélkor van, utána a menyasszonyt a vőlegény mellé ültetik, és kezdődik a mulatozás.

367,432.

162.

Lele Antal

63 éves halász, 5 hold

Amikor házasodott, külön lakott a nagynénjénél. Itt csinálta a lakodalmat is, mindent neki kellett fizetnie. A lakodalomba ajándékokat szoktak hozni, anélkül nem jön senki. „Szégyönletibe se gyün el anélkül, hogy ajándékot ne hozna.” Nincs olyan szokás, hogy valakit ne engednének be ajándék nélkül, de így eljönni szégyen. A rokonok megkérdezik, mire van szükségük a házasulóknak. A vőfély rendezi a lakodalmat, ő hívja egybe a rokonokat, szedi össze az ajándékokat. Ajándékba adhatnak pénzt, lisztet, edényt, szitát, teknőt, ágyat, stb. Amit a „legényes házhoz” visznek, az a férfié, amit a menyasszony szüleihez, az asszonyé. A lánynak ruhafélék valók. A lánynak a keresztanyja mindig paplant visz. Mindig tudják, hogy mit melyikük kapott. Ha elválnak, mind-egyik tudja, hogy mi az övé, azt viszi magával. A fia is különvált, de nem mentek a bírósághoz, „csak egyszerűen elpakolt a leány”.

367.

163.

Eke Jánosné

56 éves

Régen két lakodalmas menet volt, külön a lányos háztól és külön a legényes háztól indultak. A menyasszony a vőfélyrel és a koszorúslányokkal meg a rokonaival ment a templomba és ott találkozott a vőlegénnyel, aki a násznagyokkal és a kardosokkal ment a templomba. Még 1912-ben is úgy volt, hogy a vőlegény a táncmesterrel hazament esküvő után, nem ment a menettel, hanem előre ment a legényes házhoz és otthon várta meg a menyasszonyt. Amikor megérkezett a menyasszony a menettel, a vőlegény az ajtóban várta a pereccel. Ekkor van a *perectörés*. Akinek a perec nagyobb fele esik, az lesz a hosszabb életű. Ezután a menyasszony megcsókolja a vőlegény apját és anyját, akik régen nem mentek el a templomba. Régen a lakodalom egész ideje alatt a legény külön ült a legényekkel, és a lány a lányokkal egészen a rostatáncig. (Lány- és legényközösség emléke).

A lakodalomra a rokonokat két ízig hívják meg. A házasulandók az esküvő napján reggel gyónni és áldozni mennek. Utána van a polgári esküvő, délután pedig a lakodalom. A polgári esküvőre a menyasszonyt két rokona (asszonyok) vagy barátnője kíséri el. A legény állítja a násznagyokat, rendszerint a keresztapja és a bérmaapja a násznagyok. Ha nincsenek keresztszülei, a legény két fiútestvére a násznagy. Polgári esküvő után külön mennek haza reggelizni, a legényes és lányos házhoz.

Délután három órakor kezdődik a lakodalom. A vőfély, a táncmester és a násznagyok ott gyülekeznek a vőlegényes háznál. Onnan a lányos házhoz mennek, ahol a vőfély elbúcsúztatja a lányt apjától, anyjától és a lány barátnőitől. Ezután mennek a templomba. Elöl megy a menyasszony az első koszorúlegénnyel, utána a vőlegény az első koszorúslánnyal, utánuk koszorúslányok és legények hosszú sorban. Régen a koszorúlegényeket „kardosoknak” hívták, hüvely nélküli kivont kardokkal mentek külön, és nem a lányokkal együtt. Utánuk jönnek a muzsikusok és a rokonok. Ma már (ez új szokás) egy pár év óta a vőlegény és menyasszony karonfogva mennek visszafelé a templomból és utánuk jönnek a koszorúslányok és a násznép. Régebben még külön jöttek, a menyasszony a koszorúslányokkal, a vőlegény a kardosokkal.

Ma már a kikérés nem a lányos háznál történik hanem, amikor a templomból együtt megérkeznek a legényes házhoz, perectörés után kikéri a táncmester a szüleitől és családjától a menyasszonyt, és ünnepélyesen átadja a vőlegénynek. Ekkor már egymáséi. A kikérés a körtáncal folytatódik, amikor a menyasszonyt akárki elhívhatja táncolni. Kilencor van a vacsora. Vacsora után van a kéregetős tánc, amit körbe táncolnak. Éjfélkor a menyasszonyt külön szobába hívják: a vőlegény, a vőfély és a legény testvérei. Itt történik a menyasszony felkontyolása és a fejbekötés. A kontyot a vőfély teszi fel, és ő is köti be a menyasszony fejét azzal a fejkendővel, amit a vőlegénytől kapott. *Fejbekötés* után a vőfély beköszönti az új asszonyt és következik a *rostatánc*. Rázzák a rostát és azt kiabálják, hogy „eladó az új asszony, eladó az új ember”, és pénzt dobnak a rostába. Tánc után beleöntik az új asszony kötényébe a pénzt, aki ezzel kifut.

A leány rokonai, amikor a lakodalom előtti napon a legényes házhoz elviszik a menyasszony ajándékait, akkor *kéri ki a legényt*. Ilyenkor a vőlegény rokonai valaki mást kínálnak, de a kendővivők „ez nem az, ez nem az” kiáltással addig nem adják oda az ajándékokat, amíg nem jön elő az igazi vőlegény.

369.

253.

Ördög Antalné
53 éves, 6 lán[c?]

Ha van több testvér egy családban, valameddig együtt vannak, de arra törekszenek, hogy *szétmenjenek* minél előbb. Igencsak egy testvér marad az öregekkel, rendszeren a fiatalabb, az a divat. Azok közösen dolgoznak az öregekkel és nekik: „egy kicsit többet számítanak a birtokból.” Ha egy kenyéren vannak, csak *egy karra megy a munka*. Anyám egyetlen lány volt, 22 évig volt az ipjánál, aztán mégis elváltak. Egy asztalnál ettek, egybe ment a keresetük. Mostanában már szoktak egy-két hold föld jövedelmet a fiataloknak adni, ahogy megegyeznek. Mi is a fiammal, menyemmel *egy kenyéren vagyunk*, nincs senkinek külön jövedelme. Ha a munka nincs megosztva, az főz, aki ráér. A férfiak közül csak a fiatalok mennek jobban dolgozni, az öreg inkább otthon a jószággal törődik. Én magam most a konyhában alszom, a fiatalok meg idebent. A gyerekek a szüleikkel hál-nak. A faluban a butábbjainak van sok gyereke, az okosabbaknak kevesebb.

370.

166.

özv. Bodó Jánosné
65 éves [1/2 hold]

A fiatalok soha nem kaptak földet az öregektől, mert nem is igen volt. Ezért vagy együtt maradtak velük, ha volt annyi föld, hogy bírja az új családot is, vagy ha nem is költöztek külön, de nem dolgoztak a gazdaságban. Ilyenkor a fiatalember elment dolgozni napszámba vagy részibe kukoricát kapálni. Kapott 10-12 mázsa búzát, pár mázsa árpát, málét, és ebből éltek. Az asszony meg főzött otthon, és szőtte a gyékényt. Ha napszámba ment az embere, akkor soha nem ment dolgozni az asszony a mezőre, csak ha a saját vagy bérelt földjükön dolgoztak. A háznál mindig kell maradjon valaki. Ha a szülőknél laktak, sokszor a fiatal asszony is elment markot szedni, mert a **napa** otthon maradt a kemence mellett.

370.

167.

özv. Bodó Jánosné
65 éves [1/2 hold]

Nyáron az asszony segít a földeken az embernek markot szedni, ilyenkor nem mennek haza délben, csak este, és valaki a családból kiviszi nekik az ételt a mezőre. Ha már *sok a család*, és más fehérmép nincs a háznál, inkább már a családok mennek a mezőre az asszony otthon marad. A fiatalasszony, míg az öregeknél laknak, minden gazdasági munkába[n] segít az embernek, mert az öregasszony otthon van és mindent ellát a ház körül. Télen az ember az erdőre megy míg fiatal, rőzsét vág az öregek mellett, aztán már maga vállalja el a munkát. Az asszony otthon szövi a gyékényt és a családokkal törődik.

371.

252.

özv. Bodó Jánosné
65 éves [1/2 hold]

Régebben nem volt olyan nagy dolog, ha az ember megverte az asszonyt. Igaz, hogy a rossz asszonyt hiába veri kékre, zöldre, az csak olyan marad. Ha részegen verte meg valaki a feleségét, azt elítélik, de van úgy, hogy az asszony igen megérdemelte. A fiatalok hálnak mindig a szobában a gyerekekkel, az öregek mennek ki a konyhába. Ha valaki kurva, az maradjon egyedül, de ne csalja meg az urát, mert a házat becstelenti meg vele. Ha az ember *elbogarászik* egy keveset, az is bosszúság, de nem olyan nagy baj, mert hát ember. Aljas az az ember, aki mást keres addig, míg az asszonya teherben van vagy szülési idejében van. Ha az asszony kibírja, bírja ki ő is.

372.

250.

Ördög Antalné
53 éves, 6 lánc[?]

A faluban a butábbjainak van sok gyereke, az okosabbnak kevesebb. Akinek kevés van, kicsúfolja azt, akinek sok van. Régebben több gyerek volt, de most is megesik a fiatalokkal. „A büszkébb az, aki meg tudja csinálni, hogy ne legyen gyerek, akinek sok van, az annak a szegénye”, mert ruha kell meg étel kell. Mondják a háta megett az ilyenek, hogy „azért nincs neki, mert elcsinálta.” Ez nem olyan tisztességes, de ma már nem sokat adnak a tisztességre.

372.

251.

özv. Bodó Jánosné
65 éves

Minél butább az asszony, annál több a gyerek. Régen volt búbájós asszony, aki itatott valamit azzal, aki azt kérte, hogy ne legyen gyereke. Azt is szokták mondani ilyenkor az asszonyok egymásnak, hogy „ugorj fel, oszt nyújtózkodj!”. Orvoshoz nem mennek, azt szégyellik. Ma már a faluban ismerik az irrigátort és azzal próbálkoznak. Azért, mert nincs gyerek, senki nem küldi el az asszonyt, akkor sem, ha tudja, hogy *elcsinálta*. Mindenki azt csinál a maga portáján, amit akar. Azt is eltűri a férfi, ha mástól van a gyerek, de csak inkább akkor, ha már ő nem tud csinálni. Van olyan hely, ahol mondják, hogy mind a két gyerek a bérestől van.

375.

248.

özv. Bodó Jánosné
65 éves [1/2 hold]

Ha az asszony *állapotos*, addig dolgozik, ameddig bírja, mert minél lustább az asszony, annál nehezebben szül. Bábaasszonyt hívnak, a háznál szül, nem mennek soha a

városba. Az anyós szokott segíteni, de ágyhoz nem engedik. Régebben furcsa szokások voltak ilyenkor. Fokhagymát tettek a „szüléslikba”, hogy gonoszok ne legyenek. A férfit kiküldik a szobából, és a seprűt felállították az ajtó háta mögé, hogy a boszorkányok ne jöhessenek be.

375.

299.

Eke Jánosné

56 éves

Keresztszülőnek mostanában inkább jó barátokat, mint rokonokat hívnak, és a komaasszony az összes gyerekek keresztanyja lesz. „Szentseges-koma”. Az a szokás, hogy a keresztelő után a komaasszony háromszor visz ételt a gyermek anyjának. Egy éves korában „korozsmát” kap a gyermek a komaasszonytól. Amikor férjhez megy a lány, a keresztanyjától paplant kap, a legény pedig bútort.

375.

247.

Kiss Nagy István

69 éves, 5 hold

(házvezetőnője Mariska 51 éves)

A terhes anya addig dolgozik, mint egy igás ló, amíg mozogni bír. Amikor összeesik a kútnál, akkor beviszik a házba és lefektetik. Orvost ritkán hívnak, csak akkor ha nagyon [nagy] a terhe. Rendesen a szülésznő megy ki, az segédkezik.

376.

245.

özv. Bodó Jánosné

65 éves [1/2 hold]

Amikor a keresztelőlől visszahozzák a gyereket, először a konyhába viszik, ahol az anyós megkérdi, hogy mit hoztak? A bábaasszony feleli: Pogányt vittünk, keresztény bárányt hoztunk. A keresztanya leteszi a gyermeket a szoba közepére, aztán valaki a férfiak közül, régen mindig az apa; ma már, aki ügyesebb, felkapja onnan, hogy: nagy légy, ügyes légy. Ha a gyerek köldöke leszárad, megkérdik az anyát, *ügyes* legyen-e a gyereke vagy *híres*. Ha azt válaszolja, hogy ügyes, akkor a köldökét az ajtó sarkára, ha azt akarja, hogy híres legyen, az ablakra akasztják. Hét napig ott van a köldökzsínor. Aztán elteszik, és mikor 7 éves lesz a gyerek, akkor megoldatják vele, hogy mindenhez értsen.

376.

246.

özv. Révész Lászlóné
65 éves

A keresztszülő régebben inkább idegen volt, ma már inkább rokont hívnak. Szegény ember gazdagot, gazdag ember szegényt nem hív komának. Az ajándék, amit keresztelőkör adnak a gyerekeknek a **korozsma**. Ez a keresztelőruha, ing, pelenkák, kis sapka, ma már csörgő, és a gazdagabbaknál gyerekkocsi. A keresztapának az a kötelessége, hogy a keresztyermeknek időnként, idősebb korában is, ünnep alkalmával ajándékokat vesz, így ruhát, csizmát, de néha szerszámot is. Ha leány a keresztyermek, férjhezmenetelek a jó keresztanya paplant, dunyhát, párnát vesz neki. A fiúnak bútort vesznek.

381.

168.

Kiss Nagy István
69 éves, 5 hold

Örökbefogadás ritka, akkor sem igen íratják az idegen gyermeket nevükre. Azok fogadnak örökbe, akik *magtalanok* vagy elhalt a családjuk, és öregségükre nincs ki dolgozzon nekik. Írást csinálnak a föltételekről. Ha jól viseli magát, akkor később földet is íratnak rá. Ha már idősebb legényt fogadnak örökbe, az nem megy másként, csak ha *ráíratnak* egy darab földet, vagy végrendeletet csináltatnak. Biztosítani akarja magát, legyen értelme annak, hogy dolgozott. Az örökbefogadott fiú kötelessége, hogy megszeresse magát a családdal, jó erkölcsű legyen és becsületesen dolgozzon. Ha nem íráják a nevükre, azért a faluban annak a háznak a nevéen nevezik, ahova fogadták.

390.

169.

Ördög Antalné
53 éves, 6 hold

Aki a háznál dolgozik és oda hoz asszonyt, arra mindig íratnak földet és a fele házat, ő tartja el az öregeket, ezért kell többet kapjon. A **kötelező részt** azért mindig ki kell adni a többi családoknak. Azé a fiúé – aki otthon marad – lesz az öregek gazdasági felszerelése, s az állatok java, a többin egyformán osztoznak. Az öregek lakodalomkor nem adnak soha sem földet, sem állatot, aki elmegy a háztól (és még marad otthon másik fiú) az később sem kap semmit. A nevére csak az öreg házban maradt fiúnak íratnak. Ugyanúgy, ha a lány marad a háznál, és odavisznek vőt neki, akkor is csak a lány nevére íratnak.

391.

170.

Ilia Nagy Mihály
72 éves, 4 hold

A húgom, aki 2-3 évvel én utánam ment ki a házból (1902–3), nem kapott mást,

csak egy tulipános ládát meg ruhaneműt, akkor ez volt a szokás. Az esküvő előtt megbeszéltek a rokonok, hogy ki mit vesz. A keresztapa, bérmakeresztapa vette az ágyat, az asztalt, a szekrényt. Régen sublótót vettek a menyasszonynak, most már szekrényt. Az ágyat régen csak másnap, harmadnap vitték el a vőlegény házához, mert addig sok volt a dolog a berendezéssel. Én hazavittem az asszonyt, mert a legidősebb voltam a családban fiú. Az Ipa beengedte a házba, mások azonban szoktak „tarkamacskát csinálni”.

391.

171.

özv. Bodó Jánosné
65 éves, 1/2 hold

Amikor a fiam házasodott, a testvérség vette neki a nyoszolyát. A bútorokat, dunnát, párnát én vettem neki. A lány is hozott ágyneműt, azt az ő rokonai vették. Amit a rokonok vesznek, az **nászajándék**. Ez lehet edényféle, lábos, tál, vagy fejre való kendő, szoknyára való. Amit a szülők vesznek a fiataloknak, ez a **kiházásítás**. **Hozomány a pénz vagy a föld**. Nálunk lakodalomkor nem kapnak a fiatalok hozományt, régebben még használatba sem adtak földet. Hozománynak számít a pénz, a föld és az állat, akkor is, ha csak az öregek halála után kapják meg a fiatalok.

391.

172.

özv. Bodó Jánosné
65 éves, 1/2 hold

Lakodalomkor a rokonok vesznek bútorokat, edényeket, tányérokat a lánynak. Sifonért, dunnát, párnát viszont a szülők vesznek. A rokonok fejre való kendőt, szoknyát, szoknyának valót vagy egy kis edényt vesznek.

391.

173.

Ördög Antalné
53 éves, 6 hold

Minden *hozomány*, amit a fiatalok örökölnek, azt itt senki nem adja oda életében a fiataloknak. Én csak sublótót vittem a házasságba, meg ami rajtam volt. Még egy üszőt sem adott az apám. Régen és most is úgy van, hogy az öregek igen nehezen „vetkeznek le”, és ha már nem is tudnak dolgozni, át is adják a gazdaságot és át is írják a fiatalokra a földet, a haszonélvezetet halálukig fenntartják, nehogy *kitegyék őket a házból*.

391.

174.

Eke Jánosné
56 éves

A lakodalom előtti napon, amikor a menyasszonyos háznál sült a kalács, a meny-

asszony testvérei, akik segítenek kalácsot sütni, elviszik a menyasszony ajándékait a legényes házhoz. A menyasszony küld az anyósának egy fejkendőt, és a rokonoknak zsebkendőt. Zsebkendőt a férfiak kapnak, az ipa és a testvérség.

391.

175.

özv. Bouk Jánosné
65 éves [1/2 hold]

A hozomány föld vagy ház lehet, amit akár ajándékképpen, akár öröklés útján a férj vagy a feleség a házasságba visz. Rendesen Tápén a házasságkötés alkalmával hozományt nem adnak. Csak lakodalmi adomány van, a lány sublótot, fejpárnát, derékajlat, dunyhát, nyoszolyát kap, a legény pedig bútort vagy gazdasági szerszámot. **Kiházásítás** az, amikor ezeket az ajándékokat egy embertől, rendszerint a szülőtől vagy keresztapától kapják.

393.

176.

ÖrdöghAntalné
53 éves [6 hold]

Ami a gyékényből, majorságból, tojásból származott, az az én külön pénzem volt, abba az ember nem szólt bele. Arra költöttem, amire akartam.

394.

177.

Kiss Nagy István
69 éves, 5 hold

Régebben voltak családok, ahol a legény miután megnősült, az asszonyt a házba hozta az apjához, és együtt dolgoztak az öregekkel. Arra törekedtek, hogy együtt maradjon a család. Így pl. öreg Török Mihály miután már két fia asszonyt hozott a házhoz, nem fértek az öreg házba, az alsó udvar alatt megvette a szomszéd telket, s arra épített a harmadik fiának házat. A kerítést elbontották, és a három család közös telken, közös kenyéren élt egy ideig.

Minden *közösre ment*, együtt gazdálkodtak, az öreg hatalma és parancsnoksága alatt. Mikor az öreg ereje gyengült, és átadta a gazdaság vezetését fiainak, a legfiatalabb benn maradt a házban, a többi külön ment.

398.

178.

Eke Jánosné
56 éves

Nálunk otthon *közös kasszán* voltunk, de amit a gyékényszövésből, tojásból, tejféléből szerzett, az az asszony pénze volt. A nagyobb kiadásokat az ember kasszájából

fizették, ami föld- vagy marhaeladásból származott. Ez volt a közös pénz. Az én pénzem mindig külön volt, arról az ember nem tudott, hogy mennyi van. A kisebb kiadásokat innen fizették.

400.

179.

Lele Antal

63 éves halász, 5 hold

Már 20-22 éves volt, mikor aratásnál dolgozott. A keresetét hazaadta az apjának. (Az 1900-as években!) Vasárnap az apja megkérdezte: „No mennyi köll?” Adott neki szórakozásra néhány krajcárt. Miért adta haza minden keresményét? „Mert nálunk az a szokás”, hogy amíg a legény otthon van, minden keresetéről be kell számolni. Szegények voltak, 9 testvér. Mikor önállósulni akart, kérte hazulról az addig keresett 7 q búzát és 3 q árpát. A szülei a réten éltek, ő beköltözött egy nagynénjéhez a községbe. Kérte, hogy „adjanak egy lányt hazulról, aki ellát.” A lánytestvére el is jött, gondozta őt, a szabad idejében gyékényt csinált. A gyékényből származó keresményéről a leány neki számolt el. Ő haza már nem adott pénzt, mert nősülni akart. A búza árát takarékbá tétette. Azonban édesanyja adóra stb. elkért tőle kölcsön 40 pengőt. Amikor nősült, csak 100 pengője volt már, ezen borjút vett.

A fiú munkájáért a bért az apa kapja; a fiú nem is tudja, hogy mennyiben egyeztek meg a gazdával. Ma már ez nem lehetséges. Viszont amíg a fiú meg nem nősül, apja gondoskodik róla. Ő is vett volna csolnakot, halász-[nincs vége].

405.

179/b.

Kiss Nagy István

69 éves, 5 hold

Vőnek akkor mennek, ha a legény apjának nincs olyan tágas háza, sem földje, ahova vihesse a legény a lányt. Ilyenkor, ha a lány apjának nagyobb a gazdasága és az apa már idősebb, úgyhogy fiatal munkaerőre van szükség, a legény apósa házába költözik. Örökföldet nem adnak át neki tulajdonul, de rendszeren az após odaad a fiataloknak egy darab földet, aminek a hasznát most már rendszeren külön teszik. A vő mindig megnézi, hogy érdemes-e dolgozni más portáján, így kilátásba helyezik, hogy haláluk után mennyi földet íratnak majd rá. Rendszerint közös kenyéren élnek az öregekkel, az öreg gazdaságának hasznáiból él az új család is, de amit ők maguk keresnek, legyen az napszám vagy bármi más munka, azt külön teszik. Régebben, amikor bérlet volt, megengedték a vőnek, hogy földet béreljen, s azon gazdálkodjék. Ilyenkor azonban ezt is közösbe tették, de az öreg is segítette a vőnek gazdálkodni.

408.

180.

Koszó András
63 éves törvénybíró, 5 hold

Azt, hogy az öreg szülőkkel házasság után melyik fiú vagy lány marad együtt, mindig a körülmények döntik el. Általában a legfiatalabb fiú marad otthon. De leginkább az számít, hogy melyik gyermek tud a szülei kedvében járni, amíg együtt él velük. Az a szokás volt régebben, hogy a fiatal házások 2-3 évig együtt maradtak az öregekkel. Ezeknek volt alkalmuk megfigyelni, hogyan viselkedik a vő vagy a meny velük szemben. A lány megmaradhatott otthon házassága után is, ha felismerte a szülei kívánságát. „Ha bemegy a városba, tudod, hogy apádnak mi kell, azt hozzád.” A fiatal vőnek azt kell csinálni, amit a feleség és az anyós diktál. Az ipós (após) nem ad földet az új házásoknak, legfeljebb részes művelésbe adja nekik. Csak most jött szokásba, hogy néhány nagyobb gazda ráosztja a földet a fiatalokra. Régen legfeljebb *részibe* adták nekik, s ha már csak egy heti ellátást is biztosítani tudtak maguknak, a fiatalok külön mentek.

408.

181.

Ördögh Antalné
53 éves [6 hold]

Huszonkét évig a szüleimnél éltünk a férjemmel együtt és a testvéremmel közös fedél alatt, *egy kenyéren* és a földet közösen műveltük. Ezután *elváltunk*. A testvérem és a felesége a szülői háztól [elment], mert az asszony nem szerette, hogy a *napa* parancsoljon neki. A gazdaságot együtt vittük az öregekkel, de azért az apám parancsolt a többieknek.

409.

182. (apai hatalom)
69 éves, 5 hold

Régebben nagyobb volt a fegyelem, ha a fiú az apjával egy kenyéren élt, s az öreg vezette a gazdaságot, úgy parancsolt a 60 éves fiának is, mint a nőtlennek vagy a béresnek. Pl. öreg Török Mihályék házában már a fiúk egész idősek voltak, de amíg az öreggel egy telken éltek, a gazdálkodást az öreg vezette, még akkor is, amikor már a földjéből odaadott egyiknek és másiknak is egy-egy darabot. Telekkönyvileg azonban haláláig nem adott át semmit. Régebben az volt a szokás, hogyha nem is végrendelkeztek, csak ajánlékképpen adták át a földet, akkor sem írátták át gyerekeikre, amíg dolgozni tudtak.

415.

183.

Ördög Antalné
53 éves, 6 lán[?]

Apámnak egy testvére volt, az még rokonnak számít és annak minden családja. Anyának családjából (*Terhesek*) tartják a rokonságot, még az anya első unokatestvéreivel és

azok családjáival, de a második unokatestvérekkel már csak barátságot. Az apa első unokatestvéreit és annak családjait még a rokonsághoz számítják, de a második unokatestvért már éppen úgy, mint az anyai ágon nem számítják rokonnak. Az első unokatestvért a nagyobb lakodalmakba családjáival együtt hívják meg és az emberével, vagy ha ember, akkor az asszonyával, kisebb lakodalmakba már csak egyedül. A második unokatestvérekről tudják, hogy rokon, de nem járnak össze velük sem torba, sem lakodalmakba nem hívják meg. A rokonságot úgy apai, mint anyai ágon egyformán erősen tartják.

415., 36.

243.

Ördög Antalné
53 éves, 6 lány[?]

Sok *Miklós* van a faluban, de csak az „egyfélé” Miklósok tartanak össze. Az apám Miklós Kati Sándor volt, mert volt egy dajkája (nagyanyja), akit Kis Katinak hívtak. A dajkájától örökölte a nevét, és általában a faluban gyakran megtörténik, hogy az anya vagy a nagyanya keresztnevét vagy melléknevét örökli a fiú, és használja melléknévként az apja vezetékneve mellett. Az apámat Fiskó Ördögnek hívták, ezt a melléknevet az apjától örökölte, az pedig az anyától. Az Ördögök között vannak még Pörzsi és Kis Ördögök.

416.

184.

Ördög Antalné
53 éves, 6 lány[?]

Urának a testvéreivel is tartják a rokonságot, lakodalomba is meghívták őket, de disznótorba már nem. Ide csak a testvért hívják, az édestestvért *neveletlen családjáival* együtt, ha már a családok nagyobbak és házasok, akkor már nem hívják meg őket. Az urának unokatestvéreit is hívta a lakodalomba, de a családjaikat már nem (család, gyermeket jelent). A nagyobb lakodalom az, ahová kb. 120-130 **házat** hívnak még, kisebbbe 30-40-et. Férjéről való rokonai egyformán kedvesek a saját vérszerinti rokonaival.

416

185.

Ördög Antalné
53 éves, 6 lány[?]

Szorosan a családba tartoznak: a férje, a leányok és fiúk is, ha férjhez mentek, illetve ha már meg is nősültek. Család és rokonság között nem tud különbséget tenni. A férjhez ment nő beletartozik az új családjába, de a régihez is vonzódik. Mégis ahhoz a családhoz tartozik mindenki, amelyikkel „egy kenyéren”, egy fedél alatt él, és velük együtt dolgozik. Aki elköltözik a régi családjából, de nem költözik oda a férje apjához, az inkább tartozik a saját apja családjához, mint a férjéhez. De ha az asszonyt az ember apja házához viszi, akkor már az asszony kapcsolata saját családjához meglazul, és férje családjához tartozik. A vő „családnak számít”, ha nem is lakna ott. A nászasszony már csak rokonság.

419.

186.

Ördög Antalné
53 éves, 6 lánc[?]

Sógornak számít az édestestvérenek az ura. Szintúgy az unokanővérenek az ura is sógor. Általában, ha a saját családjából vagy vérszerinti rokonai közül egy nőt elvesz egy ember, az mind sógor. Régebben a férjének a bátyját nem hívták a nevéen, hanem azt mondták neki, hogy „**öregbik uram**”, a férjnek az öccsét kisebbik uramnak szólították. Az asszony férjének férfi testvéreit soha nem hívta sógornak, újabban, ha már nem is hívják öregbik vagy kisebbik uramnak, de csak nevéen szólítják, vagy hozzá mondják az öregebbnél, hogy „bátyám”. Pl. leányának, az ura testvére Sándor bácsi. Ez ma sem számít sógornak, és a férj húga sem számít sógorasszonynak. Ezeket is mind nevükön hívják. Így tartották az öregek.

420.

254.

Ördög Antalné
53 éves, 6 lánc[?]

Testvérem az én anyósomnak régen azt mondotta, hogy „szülém”. Most már ezt nem mondják. A nagyanyának régebben azt mondták, hogy dajkám. Ezek a régi megszólítások az én lánykoromban még nagyon meg voltak, most már röstellik. Már 10 éve biztosan, hogy nem mondják. Az embert régebben nem tegezték, hanem azt mondták neki, hogy „ke”. Az ember az asszonyt mindig tegezte. Én is meg csak eleinte mondtam az uramnak, hogy *ke*, de később azt mondtam neki, hogy *te*. Az uram szülei haragudtak is, amikor ezt elhagytam. Csak jobban kijött az, hogy „a fene egye meg kendet”.

421.

187.

Ördög Antalné
53 éves, 6 lánc[?]

A közelebbi rokon (édestestvér és első unokatestvér), tehát a *testvérség* lakodalomban több ajándékot ad. A távolabbi rokon (másod unokatestvér) kisebbet ad, de csak nagyobb lakodalomba hívják meg.

421.

242.

Ördög Antalné
53 éves, 6 lánc[?]

A rokonsággal csak nagyobb lakodalomban találkozunk, a „legközelebbi testvérséggel” (édestestvérek, ezek urai) a disznótorban is. Unokatestvér disznótorba nem jön. Halotti torba jobban **összehívogatnak** unokatestvéreket, és még azok családjait is. A sírt a rokonok ássák meg, de az elhalt gyermekei vagy apja, anyja nem. Keresztelőbe a közeli testvérséget hívják és a keresztapát (koma). Koma régen az ember legjobb barátja volt és

nem volt rokon. Most már régen rokon a koma. Ha csak meg nem hal, mindegyik gyereket ugyanaz a koma körösztolli. Lakodalomba a komát mindig meghívják és ő a násznagy. A komaasszony a koma felesége. A koma felesége a gyermek anyját szintén komaasszonynak hívja.

423.

188.

Ördög Antalné
53 éves, 6 lánc[?]

A szegényebb és gazdagabb rokonok ritkán járnak össze, a gazdagabb „csak büszkébb”. Úgy a szegényebbnek, mint a gazdagabbnak megvan a maga köre a „hozzájuk valókkal”, ahol nem kell szégyellniük egymást. Vasárnaponként látogatják egymást a rokonok, de esetenként máskor is el-el járnak egymáshoz, és mindig az egyik vagy a másik udvaránál, vagy már tél idején házában szövik a gyékényt. Szombat esténként is összejönnek „üldögélni” a szomszédokkal.

425.

189.

Ördög Antalné
53 éves, 6 lánc[?]

Igen gyakran előfordul, hogy a rokonok, de inkább csak a *testvérség* „összedolgoznak” olyan munkáknál, ahol több kézre van szükség és gyorsan, együttesen kell végezni. Így pl. búzahordásnál, hogy a kazal ne maradjon felébe, és egy nap alatt be lehessen fedni, a rokonok össze szoktak fogni, és egy bizonyos napon együttesen egyik-egyiknek behordják a búzáját. Ha van a testvérségnek, valakinek pénze is inkább ahhoz fordulnak segítségért, mind idegenhez vagy bankhoz. Bankkölcsonnál a rokonok közül kérnek fel kezeset. Amikor az ármentesítő társulat tiszántúli erdejébe kellett fát vágni menni, akkor a testvérség közül fogtak össze leginkább azok, akiknek igájuk volt a kétkező munkásokkal, akik csak baltát vagy fűrészvetket, és közösen vállalták fel a munkát. Később a kapott részen testvériesen osztozkodtak. Házépítésnél is segítenek egymásnak ki igával, ki malteres kanállal.

431.

190.

Kiss Nagy István
69 éves, 5 hold

A válás oka a féltékenység: „egyik kutya, másik eb”. A másik ok, hogy nincs meg a szoros vallási érzés, ami régebben erős volt. Félték az Istent. Az apa *visszaverte* a lányát: „Kínlódjatok, ha összementetek.” Az ember apja is azt mondta a fiának ha válni akart: „Szeress dolgozni!” Az elvált asszonyt kurvának mondták, ha ő idézte elő a válást. Legtöbbször az erkölcstelenség az oka egymás elhagyásának. Az is megesik, hogy az asszony a ludas és a férfi becsületes, de sokszor az embert leköti az ital és az asszony szorgalmaskodik otthon, ilyenkor eltávolodnak egymástól. A házasság törvény előtt alig

volt válás, most már igen gyakran van. Amikor a polgári házasság törvény lett, a népek húzódkodtak tőle: „az Istent érdekli csak, ha két ember esküszik.” Ha nem kellett volna, nem mentek volna a községházára. – Ma már jobban szeretnek a községházán esküdni, mert azt könnyebb felbontani.

430-434.

191.

özv. Bodó Jánosné
65 éves [1/2 hold]

1919-ben én is elváltam az emberemtől, egy csavargó jobb, ha nincs. Egyedül jobban dolgoztam, és nincs aki elmulassa. Azt vittem el a házától ami rajtam volt, meg egy nyoszolyát, pedig azt közösen vettük. Bérbe mentem lakni. Nem pöröltem gyermek-tartásért, mert úgy is tudtam, hogy nem tudja megfizetni. Csak külön mentünk, de törvénytelenesen nem váltunk el. Itt inkább csak külön mennek a házások, de nem válnak el törvénytelenesen, és a másik asszony és az ember csak úgy összeköltözik. A férjemet mikor meghalt, én kellett eltemessem, mert a község nem vállalta, mivel nem voltunk törvénytelenesen elválva. Ezt a költséget 10 évvel ezelőtt sem sajnáltam volna. A válásnak az értetlenség az oka. Vagyon miatt nagyon ritkán válnak el.

440.

192.

Ördög Antalné
53 éves, 6 hold

Az özvegy ember nem ér annyit, mint a legény, az özvegy asszony sem annyit, mint a leány. Mind a kettő próbálta már egyszer mással. Az özvegy emberhez idősebb korban már csak akkor megy leány, de gyakrabban özvegy asszony, ha ráír valami földet. Régen mindég kértek *móringot*, ami azt jelentette, hogy halála után az ember, ha nem lesz család, ráhagy az asszonyra egy darab földet vagy házát, ma már ezt a testvérség nem engedi. Második házasságnál legtöbbször nincs lakodalom, ha van is csak egy vacsorát tartanak.

440-441.

193.

Kiss Nagy István
69 éves, 5 hold

A második házasság az elhalt házas fél halála után egy évre következett be régen, ma már *keményebbek a népek*, 2-3 hónap múlva is megtartják a második lakodalmat. A második lakodalom már egész szerény keretek között mozog, muzsikus nincs, a szokásokat elhagyják, nincs zászló, kendő stb. A rokonság közül is csak a *szoros testvérséget* hívják meg. Már nem is igen tudják a faluban második esküvőkor, hogy lakodalom van. Csendesesen megy minden, amikor esküsznek, ha, de ritkán a templomban, akkor is csak egyedül vannak, gyülekezet nélkül. „Egybeviszik a családot oszt dolgoznak.”

Özvegy emberhez nem ment hozzá lány régebben, ma már örül, ha férjhez mehet.

Legényember sem régen, sem ma nem vesz özvegy asszonyt, hisz annyi a lány, hogy Tiszát lehetne rekeszteni velük.

441.

194.

Ördög Antalné
53 éves, 6 hold

A második lányom özvegy emberhez ment, mondtam neki, hogy akkor már legyen „szaga”, ha már hozzáment. Lányok régebben nagyon ritkán, ma sem szívesen mennek özvegy emberhez, mert ha összeszólalkoznak, akkor az ember az első feleségével hasonlítja össze őket.

444.

195.

özv. Bodó Istvánné
86 éves

Hozományt rendszerint csak második házasság alkalmával ad az ember az asszonynak, ezt régebben **móringnak hívták**. Másodszorra már nem lehet szerelemről szó, az asszony csak akkor megy az emberhez, ha a munkájáért kap valami kárpótlást. Ilyenkor az ember ad neki tulajdonul valami földet, de rendesen a föld haszonélvezetét haláláig megtartja magának. Régebben a móríng azt jelentette, hogy az ember és asszony megegyezett, hogy abban az esetben, ha nem lesz családjuk, az, aki a másik[at] túléli, az elhalt vagyonából bizonyos részt tulajdonul kap. Pénzben is meg szokták ezt állapítani. Ma már ilyen nincs.

444.

196/a.

Kiss Nagy István
69 éves, 5 hold

A második házasságnál fordul elő, hogy a második asszony kiköti mielőtt hozzá megy az emberhez, hogy mennyi földet kíván. A második házasság olyan megegyezésféle már, amikor mind a kettő tudja, hogy szüksége van a másikra, de az asszony nem akar ingyen dolgozni az ember mellett, azért, ha lehet már a házasság előtt, ha nem, az esküvő után ösztökéli az embert, hogy írasson rá egy darab földet. Én is ráírtam Mariskára, mielőtt idejött 3 hold földet, de az élvezetet halálomig megtartottam.

444.

196.

Ördög Antalné
53 éves, 6 hold

Míg, ha az első házasságban hal meg az ember, az asszony az ősi jussból haszonélvezetet kap és a közszerzeményből fele az övé, addig a második házasságban a máso-

dik asszony már csak egy gyermekrészt kap. Két gyermekük volt és ő a vagyonnak, amit csak az ura szerzett, megkapta az egyharmad részét, ugyanannyit, mint *a többi családok*.

447.

197.

Révész Tepaszi Ilona
31 éves

Az eskü nem köt össze, semmi nincs abban más, mint szokás. Csak annyit jelent, hogy viselhetem az uram nevét, és a *családoknak* is lesz neve. De a pap áldása nem bol-dogít, mert akik meg is esküdtek, azok is elválnak igen gyakran. Becsületesebbnek tartom azt, aki összeköltözik valakivel, mert szereti, becsületesebb, mint az, aki összeesküszik azzal, akit nem szeret, csak azért, mert annak sok földje van. A *bagolyhit* többnyire a szegényeknél fordul elő.

447.

198.

özv. Révész Lászlóné
65 éves

Igen gyakori nálunk, hogy nem esküsznek meg, és csak úgy élnek együtt. Erre azt mondjuk, hogy „bagolyhiten” élnek. Sok oka lehetett, amiért *összeálltak eskü nélkül*. Volt úgy, hogy már látszott a gyerek, és hogy ne legyen meg otthon, hát *összementek*. Azért is álltak sokan össze, mert nem sorozták még háromszor a legényt, és kellett már az asszony, és összeálltak eskü nélkül. Akik így összeálltak, gyakran megesett, hogy később aztán esküvőt is tartottak, de akkor már lakodalom nem volt, csak szép csendben elmen-tek a paphoz meg a község házára. Még a szomszéd is alig tudta, hogy megesküdtek. Gyakran volt úgy, hogy a szegényebbek már azért is összeálltak előbb, hogy ne kelljen lakodalmat tartani. (Akadály, 359!) A faluban nem ítélik meg azokat, akik *bagolyhiten élnek*, lehetnek azok becsületes emberek azért, hűségesek egymáshoz.

255.

Adatszolgáltatók⁴

1. özv. Révész Ferencné 89 éves
2. özv. Bodó Istvánné 86 éves
3. Ilia Nagy Gyula Károly 81 éves, 6 hold

⁴ Az adatszolgáltatói névsor nem egyezik a cédulaanyagon feltüntetett adatközlők nevével. A *-gal megjelöltek személyekre vonatkozóan nem találtunk cédulát a gyűjtésben, hiányzik viszont a névsorból Ilia Nagy Gyula Károlyné 54 éves, özv. Révész Lászlóné 65 éves, Révész Tepaszi Ilona 31 éves és Révész Tepaszi Jánosné 56 éves adatközlő neve.

4. Bodó Imre 81 éves, 5 hold
5. id. Koszó István 78 éves*
6. Göbös Mihál, 72 éves, [7 hold]
7. Berta Mihály 72 éves*
8. Ilia [Nagy] Mihály 72 éves, [4 hold]
9. Vincze József 72 éves, [7 hold]
10. Domonkos Mátyás 72 éves, 3 hold
11. Kis Nagy István 69 éves, 5 hold
12. Rovó János 68 éves, [juhosgazda]
13. Török Lada Mihály 65 éves*
14. özv. Bodó Jánosné 65 éves, [1/2 hold]
15. Lele Antal 63 éves, [halász, 5 hold]
16. Koszó András 63 éves, 5 hold
17. Tali András 62 éves*
18. Révész Tepaszi János 59 éves, 5 hold
19. Eke Jánosné 56 éves
20. Ördögh Antalné 53 éves [6 hold]
21. Miklós Istvánné 51 éves, 3 hold
22. Bajtai Mihály 47 éves [mezőőr]
23. Miklós Töpe Mihály 39 éves, [éjjeliőr]
24. Széll Tamás 28 éves
25. Szénássy Ferenc 26 éves, [segédjegyző]

Temetés
256.

Vincze József
72 éves, 7 hold

A halottakat úgy temetik el, hogy az öregek fejjel kelet felé néznek, a fiatalok nyugatra. Külön van a fiatalok és külön az öregek temetője. A sírt a rokonok ássák meg, de a közeli hozzátartozók nem segítenek. Temetés előtt való nap 24 óráig tart a siratás. Temetés előtt, mielőtt a temetőbe indulnának, a halottas háznál a ravatal mellett tartják a halotti beszédeket. Ilyenkor a legközelebbi hozzátartozó a halott fejénél áll, és a többiek a szerint, hogy milyen közel álltak a halotthoz, két oldalt foglalnak helyet.

Temetés után van a tor, ahova meghívják a közeli rokonságot és a szegényeket „koldusokat” énekelni és imádkozni. A vacsora előtt isznak „a halott nevére”. Vacsora után „nyugovóra” [térnek]. Temetés reggelén megszólal a hírharang, majd a lélekharang. A férfinek hármat, a nőnek, gyermeknek kettőt csendítenek. Ez a szokás még ma is megmaradt, sajnos ma már csak ebben látszik, hogy a férfi egy csendítéssel többet ér az aszszonynál.

A temetés első évfordulóján van a „holtétet”, amikor meghívják a szegényeket, koldusokat egy **emléktonra**.

A határ kialakulása

257. (Történeti rész)

Domonkos Mátyás

72 éves, 3 hold

1848 után, mikor Ferenc Jóska kezdett király lenni, a Tisza túlsó felén vízállás volt egészen Püspökteleig. Az egész tiszatúli rész akkor még a püspök birtokáig Tápéhoz tartozott. Amikor a csapoláshoz neki kezdtek, felszólították a községet, hogy járuljon hozzá az Ármentesítő Társulat költségeihez. A gazdák erre azt mondták, hogy nem adnak pénzt, mert van nekik elég földjük. Arra nem számított senki, hogy utódaiknak is legyen. A város adott pénzt, és mikor kész volt a csapolás, az egész Tiszántúlt átkebelezték a város nevére. Csak a *Lebődomb* maradt a község nevéen, mert azon nem volt víz. Akkoriban több halat ettünk, mint kenyeret, sok volt a vadliba, a nádat meg bevitték a kenyérsütőknek egy csónakkal, és adtak helyette szép púpos kenyereket. Ezért nem kellett senkinek a föld. 1863-ban, szűk esztendő idején már száraz volt a túloldal.

Dűlők

258.

Domonkos Mátyás

72 éves, 3 hold

Bencfaháti dűlő az Ingyenes, mert valamikor kiosztották ingyért. *Ásványháti dűlő* Káposztás földek, kis darabok voltak, mert valamikor káposztának voltak kiosztva meg dohánynak. Van a *Tápaiérháti dűlő*, *Jánosérháti dűlő*, *Kerekgyöp*, *Székhát*, *Völgyköz*, *Görbeházi*, *Kemesháti*, *Kisnemesi dűlők*. A Kisnemesi, Kemesháti dűlőkön vannak az új földek. A Kemeshát nagy szőlős volt régen, de kipusztult, mert a föld is kihal mán szép lassan. Ez az ártézi kutak meg a csatornázás miatt van. Régen kristályvíz buggyant két ásonyom után, ezért is nincs kút Tápén.

260.

Dűlők nevei és területe

Beltelkek	248 kat.h.	1376 öl
Kisnemes dűlő	192 " "	953 "
Ásványhát "	97 " "	1326 "
Bencfahát "	198 " "	904 "
Jánosérhát "	70 " "	1300 "
Sziliszék "	95 " "	684 "
Völgyközi "	181 " "	573 "
Tápai székkoldal	32 " "	898 "
Tápai székk dűlő	92 " "	940 "

Székháti dűlő	85 kat. h.	1050 öl
Kerekgyep "	110 " "	1164 "
Káposztásföldek	11 " "	282 "
Tápai Érhát	56 " "	190 "
Kemesháti dűlő	39 " "	485 "
Nagykemes "	228 " "	395 "
Szomolya "	392 " "	1054 "
Tiszai Ártér	382 " "	365 "
Marostó	209 " "	827 "
Szilvesztermajor	539 " "	802 "
Porgány oldal	1362 " "	1022 "
Lebő	90 " "	1522 "
Pajor	363 " "	296 "
Marosoldal	632 " "	1292 "
Vetyehát	1118 " "	117 "
Sírhegy	341 " "	1127 "
Összesen:	8048 " "	421 "

261.

**A földterületek művelési ágak szerinti
megoszlása**

Szántó:	5869 kat. hold	827 négyszögöl
Kert:	76 " "	1162 "
Rét:	28 " "	1014 "
Szőlő:	3 " "	897 "
Legelő:	561 " "	213 "
Erdő:	19 " "	487 "
Nádas:	15 " "	962 "
Földadó alá nem esik:	1473 " "	1259 "
Összesen:	8048 " "	421 "

Az erdő ártéri erdő a Tisza töltésén belül és az Ármentesítő Társaság tulajdona.
(A földadókönyv kimutatása szerint.)

Földbirtokmegoszlás
(Kataszteri birtokívek szerint)

0–800 ölig	21 gazda	8 hold	821 öl terület
801–1 holdig	57 "	54 "	868 " "
1–2 "	177 "	334 "	576 " "
2–3 "	232 "	660 "	1016 " "
3–4 "	222 "	791 "	289 " "
4–5 "	169 "	811 "	615 " "
5–10 "	350 "	2445 "	604 " "
10–15 "	46 "	550 "	1066 " "
15–20 "	10 "	166 "	219 " "
20–25 "	2 "	41 "	1560 " "
25–30 "	4 "	110 "	500 " "
30–40 "	1 "	32 "	— " "

3.

263.

Domonkos Mátyás
72 éves, 3 hold

Akkor megyek törvénybe, ha a sajátomból ki akarnak tiltani, be akarják előttem zárni a saját kapumat. A törvény ma erősebb, mint régen volt. Régen a községi bíró mindent elintézett, ma már minden kis dologért a törvénybe kell menni.

3.

264.

Koszó András
63 éves [törvénybíró] 5 hold

Maholnap a törvény is *zugába dől*, mert nem tartják be. Ha nincs magánjogvédelem a törvény szerint, akkor nem ér semmit az egész. A *belső bíróságnál* [felsőbíróságnál] sem csinálják a dolgot úgy, ahogy kellene. Ezért dől meg itt a községnél is minden. Meg vagyok győződve róla, hogy a magánosok érdekeit nem védik, nem veszik olyan komolyan, mint kellene. Sokkal nagyobb rend volna, ha a helyi bíróság is büntető joggal bírna. Mi tudjuk, kiben mi lakik, ki hogyan él és a mellékes körülményeket. 1945 évben hangoztatták, hogy a falusi bírakat kiképzésben részesítik, jogkörüket kiterjesztik, és büntetőjogot adnak nekik. Bizonyos összegig régen a törvénybíró büntethetett, ma már csak a feleket békíthetem, vagy megállapíthatom a kárt, tanácsokat adhatok, de senkire büntetést nem szabhatok ki.

4.

265.

Koszó András
63 éves törvénybíró, 5 hold

A hirdetményeket a „régí szokásnak megfelelően” dobszó által szokták közzétenni. A (tápéi) réten vannak hirdetőablák. Nem szívesen veszik azt, hogy a törvény nem tudása nem mentség. Ez nem 100 százalékgig igazságos. Ő bent lakik a községben, mégis van olyasmi, amit nem tud.

16.

266.

Koszó András
63 éves törvénybíró, 5 hold

Olyan dolgokkal jönnek a községi bíróhoz, hogy az egyik elszántja a másik földjét, vagy ellopják valamijét, vagy a szomszédok összevesznek, elmondják egymást mindennek. Ha tudja a bíró, elintézi, megegyeztetí őket, de „nagy az értetlenség”. Fel-lebbezhetnek a „belső bírósághoz”, de oda nem mindenki megy szívesen.

Pl. panaszt tesz valaki, hogy a másik fél tejet hordott tőle viszonteledásra, de nem akarja megadni azt az árat, amelyet kér. A bíró szerint „a lelkiismeretére van bízva”, hogy mennyit ismer el. A tej mennyiségéről nincs írás, mondhatja, hogy ennyit vagy annyit vitt el.

16.

267.

Koszó András
63 éves törvénybíró, 5 hold

A „polgári bíraskodás” csak kisebb ügyeket intézhet. A helybeliek nem szívesen mennek a városi „belső bírósághoz”, mert pénzbe kerül. Őbenne jobban megbíznak, mert ellenszolgáltatás nélkül intézi el ügyüket. Bízna abban, hogy itt is az igazságot kapják. Csak ha ő előtte nem akar egyik fél sem engedni, akkor mennek a városba. Öröklés, osztályos egyezés ügyében is jönnek hozzá tanácsért. Ilyenkor az „összearányosításban” segít a bíró. Itt megegyeznek élőszóban, de ezt megtartják; csak ezután mennek a közjegyzőhöz. Ebben az évben három ilyen eset is volt. Ha az örökösök el akarják adni a házat, az árverésre (önkéntes árverés) elhívják a bírót, esküdtet, írnokot. Ez az árverés olyan formában megy, mint a bíróságnál: a venni szándékozók leteszik a vételár 10-10 százalékát, azután kiegészítik. De a végleges eladás az örökösök jóváhagyásától függ. Csak akkor lehet a házat átadni, ha az érdekelt felek utólag beleegyeznek. Ha három testvér egyez, a negyedik nem egyez, annak van valami törvényes alapja, nem lehet kényszeríteni. Akkor 1 részt meghagynak, a többit eladják.

Perek a községi bíróság előtt: Egy asszony panaszolja, hogy községi épületbe ment lakni, de az előtte ott lakó, el akarta vinni az ablakot, az ólajtót azzal, hogy ő tette oda. A panaszos nem engedte, erre szóváltás lett, a régi lakó megrongálta az ablakot és ólajtót, őt meg szidalmazta. Bíró: magánlaksértés, jelentse a rendőrségnek.

Másik asszony panaszolja, hogy Árva Györgytől májusban sertést vett, de *járlatot* nem kapott. Á. védekezik: a malacot a testvérétől (kitől külön gazdálkodik) munkabérbe kapta, annak kellett volna kiváltani. Bíró: magának kötelessége, hozza 8 napon belül a passzust. Á.: tiltakozik, hogy nem az ő kötelessége. Bíró: ha nem hozza 8 napon belül, feljelenti, mert megkárosította a kincstárt.

16, 120.

269.

Koszó András

63 éves törvénybíró, 5 hold

(Megfigyelt pereskedés K. A. előtt.) Dabics Mihályné öregasszony a tanyájának tulajdonát vitatja a fiával szemben. B: írás beszél, ha igazolja a tulajdonjogát, akkor az övé. B. magyarázza az ügyet a gyűjtőnek: Az öregasszonynak meghalt az ura, van 3 semmirevaló fia. Ezek lelépéssel vették át az özvegy örökségéből azt a réti bérletet. Ki akarták semmizni az anyjukat. A földosztásnál a földhivatal hol az anyát, hol őket helyezte be a földbe. B. nem tudja, hogy melyiket illeti, egyik ezt, másik azt mondja. Az asszonyt a gyermekei csak a tanya egy részébe engedték bele azzal, hogy csak a fele volt neki ítélve. A bérlet hátralékát a „családok” váltották meg s ezért jogot formáltak rá, emiatt volt a sok huzavona. Most az asszony az egész tanyát követeli. Azért kérte tőle az írást, hogy lássa a földhivatal döntését.

(Kisvártatva bejön ifjabb Dabicsné, az öreg egyik menyé. B. megkérdi: mije van az anyósának? Az öregasszony azt állítja, hogy csak egy konyhája van. D.: van neki egy szobája is, átvágva a kis konyhába. Övék az urával a nagy konyha, meg az istállóból elrekesztve egy helyiség. A tanya őket illeti, az ő nevükön van, az öregé csak az **élvezet**. Ugyanúgy a föld is az övék, ők váltották meg (a három testvér), a 7 és fél hold három felé ment, de az élvezet ezen is az öregasszonyé. A másik 2 testvér nem egyezik bele, hogy csak az ő nevükre írják a földet. B.: a föld a földhivatalhoz tartozik, őt csak az érdekli, hogy az öregnek megvan-e a külön bejáratú szobája? D.: megvan. De az ura a tanyában dolgozik, ott is élnek, ha ősszel eljönnek onnan, átengedik a nagy konyhát is. B.: az élvezet szerint az özvegynek joga van az egész épülethez. D.: de hiszen romba dől, csináltatni kell, az öregasszony mindig üzenget, hogy csináltassák meg, nekik kell kifizetni. B.: akkor is az övé a ház.

16,120.

270.

Koszó András
63 éves törvénybíró, 5 hold

(Megfigyelt pereskedés K. A. előtt). Csanádi István panaszt tesz Nyinkó Mihály ellen. Csanádinak „rövid bérlete” (ld. 266.) volt 6 hold, ebből egy holdat a mostani földosztáskor Nyinkónak juttattak. Ő kapott a másik oldalon Farkas Lajos bérletéből 1 holdat, de nem vette igénybe, a régi bérlő is vetette be, mert az ő földjében lucerna volt. A bérletéből Nyinkónak juttatott 1 holdat is Csanádi művelte meg. A termés fölött vita volt köztük, ezt a vármegyei földhivatal Nyinkó javára döntötte el, viszont az adó és a beszolgáltatás is őt terheli. Mivel az adót Csanádi fizette, a bíró megígéri neki, hogy ha ezt igazolja, felszólítja Nyinkót a megtérítésre. K. A. a földhivatal határozatának „rosszhiszemű” kitételét így magyarázza: „Mind a ketten bűnösök voltak.”

38.

244.

Kiss Nagy István
69 éves, 5 hold

Az újszülött gyerek nevét a szülők választják meg, de ha fiú, akkor legtöbbször az öregapja is beleszól, hogy: „Újítsátok fel az öregapja nevét.” Ezért igen gyakran szokták a fiút az öregapa, a lányt pedig az öreganya nevére keresztelni, hogy ne haljon ki a név a családból. Ezért van az, hogy a keresztnevek, ha egyszer megkezdték őket egy családban, akkor mindig visszatérnek.

* * *

Garam vidéki és kalotaszegi gyűjtése során Bónis György a Néprajzi Intézet munkacsoportjának a népi jogélet kutatására készített, éppen általa megjelentetett 95 pontos kérdőíve alapján dolgozott, Tápén viszont Papp László bővebb, 587 pontos kérdőívét használta.⁵ Papp László a gyűjtések, illetve az eredményeket összegző jelentések tapasztalataira támaszkodva állította össze a magán- és büntetőjogra vonatkozó kérdőpontjait, melyek közül Bónis György és tanítványai a magánjogon belül a személyi joggal, a dologi joggal, a kötelmi joggal és a családjoggal foglalkoztak.⁶ Az öröklési jogra vonatkozó konkrét gyűjtés Tápén nem történt.

Az általános helyismereti, jogtudati és eljárási kérdésekkel együtt az 587 pontos kérdőívből a vizsgált terület 451 pontot ölel fel, melyek közül 14 a személyekkel, 127 a tulajdonjoggal, 181 a kötelmi joggal, 104 a családi joggal foglalkozik – nem vizsgálva az egyes jogterületekhez tartozó kérdőpontok mindegyikét. A személyi jog 14 pontjából 5-re kérdez rá 6 cédula, a dologi jog 127 pontjából 41-et érint 64 cédula, a kötelmi jog 181 pontjából 72-re vonatkozik 145 cédula információja, a családjog területéről pedig a 104 kérdőpontból 44-et vizsgál 83 cédula. A szám adatok alapján is látható, hogy a gyűjtők legalaposabban a családjog kérdéseivel foglalkoztak (0,42 %), a legnagyobb hiátusok pedig a dologi jog területén maradtak (0,32 %). Még akkor is szembetűnő ez az arány, ha tudjuk, hogy a Papp-féle kérdőív a gyűjtés alaposságának és kontrollálásának érdekében többször is rákérdez egy-egy részadatra.

Ha a dologi jogokat érintő fejezetet alaposabban szemügyre vesszük, az is látható, hogy az önmagukban is igen terjedelmes kérdések további alkérdésekre osztódnak. A tápéi gyűjtés során egy-egy kérdésre általában egy, legfeljebb két válasz született. Abban a néhány esetben, amikor három válasz esetén is ugyanazt a kérdőpontot tüntették fel, ez legtöbbször a 2-7 alkérdésből álló kérdőpont más-más részeire válaszolt. Például a mindössze 2 alkérdésből álló, az 1920. és 1945. évi földreform eredményeiről és hatásairól érdeklődő 119. kérdés esetében az egyik válasz az 1945. évi földreform statisztikai adatait, a másik a földosztás néhány alapelvét érintette, a harmadik az 1912-ben épült munkásházakról szólt. Ha pedig – mint például a 87. , az ingatlan tulajdonszerzésről érdeklődő kérdés esetében – a három válasz a 7 alkérdés közül ugyanazon 2-re felelt, a válaszok csupán részben fedték, egészítették ki, de semmiképpen sem kontrollálták egymást. Így a több választ is tulajdonképpen az adott jogintézményre vonatkozó egyetlen, korántsem teljes válaszként értékelhetjük. A 4 feleletet is tartalmazó 68., a földközösség emlékeire rákérdező kérdés ugyanazon alpontjára adottak esetében viszont az jelentette a problémát, hogy különböző, teljes pontossággal meg nem határozható idősíkokra vonatkoznak. Kettő a 19. sz. közepén, második harmadában fellelhető háromnyomásos gazdálkodásra (még ezen belül is eltérő adatokat közölve), a harmadik a századfordulóra, a negyedik pedig egy időben pontosan meg nem határozott családi földközösségre utalt. Mindezek alapján nyilvánvaló, hogy a gyűjtés e része nagyon jó adalékot jelenthet a dologi jogról vallott felfogás megismeréséhez Tápén (pl. a szomszédjogok értelmezése, a

⁵ Bónis Gy. 1941. 289., Bónis Gy. 1939., Papp L. i.m.

⁶ Az egyes jogterületek megnevezésére az 1939-1948-as gyűjtés során használt kifejezéseket alkalmazzuk.

helyi földmértékek tárgyában), de önmagában semmiképp sem alkalmas a dologi joghoz kapcsolódó jogismeretük összegzésére e jogág tekintetében.

További gondot jelent, hogy a gyűjtők ugyan tekintélyes létszámú adatközlőt sorolnak fel, de ha alaposabban megvizsgáljuk ezek körét, látható, hogy csak a legritkább esetben fordul elő, hogy egy kérdéskör ugyanazon részletéről, tényéről, jelenségéről többen is szólnának. A fentiekben részletesen elemzett dologi jog tekintetében már szó esett az adatközlők válaszainak esetében a koherencia és a kontroll hiányáról. Így az egyes közlésekből az sem derülhet ki, általános községbeli gyakorlatról, illetve sajátos csoport-, vagy egyéni viszonyulásról van-e szó. (Például abban az esetben sem, amikor – a dologi jog körében maradvá – a tulajdon, birtok kérdéskörében a 62. pont a birtok fogalmára rákérdezve az egyetlen válaszadó a birtokon nem a birtoklást, hanem a „*birtokot*”, a „*földbirtokot*” értette.) Megállapítható tehát, hogy egyrészt fontos a megkérdezettek – a község homogenitásától illetve differenciáltságától függő – száma, de legalább ilyen lényeges jogismeretük, jogtudatuk reprezentatív jellege, s a közölt adatok kontrollálhatósága.

Mivel a tápéi jogi népszokásgyűjtés adatait a szakirodalomban többen is használták, egy rövid tartalmi áttekintése során elsősorban az egyes területek jogi szempontból sajátos jegyeit emeltük ki.

A jogi népszokások ismertetését egy földrajzi, igazgatási helymeghatározás, rendszerezett, csupán a fontosabb csomópontokra utaló történeti áttekintés, a további kérdőpontnak megfelelően adatokkal alátámasztott demográfiai összefoglalás, és a birtokviszonyok alakulásának részletezése előzi meg. A tápéi lakosság életmódját, jogtudatát meghatározó tényeket, körülményeket kiemelő összegzés nem tér ki a község településformájára, az igazgatási viszonyokat csupán megemlíti, a település hagyománykarakteréből is csak a jogi vonatkozású elemeket emeli ki.

Ezt követi a gyűjtés egyik legértékesebb része, a jogszokások általános jellemzése. Szerzője a Papp László-féle kérdőívben szereplő, a vizsgált falu jogtudatának alapos szemügyre vételét célul tűző részhez kapcsolódóan – bár születik néhány válasz erre vonatkozóan is (*törvény fogalma, törvényismeret*) – nem elsősorban a kérdőív pontjaira válaszol (*a nép jogi tudásának forrása, jogszokás kialakulása, egyén szerepe, a szokás szembenállása a törvénnyel, a jogi szokástól való eltérés következményei, a szokás elhalványulása, a vallás szerepe a jogi magatartásnál, a gazdasági politikai eszmék szerepe stb.*), hanem a népi jogtudat, jogismeret alakulásának dinamizmusát, változását igyekszik érzékeltetni. *Nagyon pontosan rögzítve az okokat egyrészt az első világháború utáni évtizedek szemléletváltozását követően a korábban zárt közösségek felbomlására, másrészt a civilizáció, az írásbeli kultúra erőteljes térhódítására hívja fel a figyelmet.*

A gyűjtött anyagban újra és újra felbukkan a szóbeliség-írásbeliség kérdése. Az összegzést készítő Bónis György rámutat arra, hogy a Tápén az adott időszakban e kérdésben tetten érhető bizonytalanság egy éppen zajló szemléletváltás megnyilvánulása. A jogszokás-változás másik jellemzőjének, az *individualizálódásnak* említése akár névjegyek is tekinthető. E kérdéssel – miként a családszervezet változásával és az apai

hatalom gyengülésével – már a Garam menti gyűjtés eredményeit publikáló cikkében is foglalkozott a szerző.⁷

Csak sajnálhatjuk, hogy a további, az anyag szerkezetéből következően az egyes jogágak leglényegesebb változásait összegző részek töredékesek maradtak. Így azt sem tudjuk, hogy a Papp-féle kérdőív általános részében szereplő **Pereskedés, bíraskodás** kérdőpontjainak (11–25.) összefoglalását hol helyezte el elemzésében Bónis. A gyűjtött anyagból differenciált kép tárul elénk a falu igazgatási, s ezen belül bíraskodási rendszeréről – ez jelentette Börcsök Vince számbavételének alapját is.⁸ A gyűjtők közel tucat cédulája tanúskodik arról, hogy személyesen is megfigyelhették a községi bíró előtt zajló pereskedést. A tápéiak akkor fordultak bíróhoz, ha például valaki elszántotta a másik földjét, ha lopás történt, ha a szomszédok között vita támadt, ha a házastársak elváltak, s nem tudtak megosztolni, továbbá mezei rendészeti ügyekben, öröklés, osztályos egyezség ügyében, vagy egyszerűen csak tanácsért, mert nem akartak „*fej nélkül cselekedni*”.

A **személyi jog** kérdéseinek középpontjában a jogképeség és a cselekvőképesség áll, de szóba kerülnek a gyűjtés időszakában ismert ragadványnevek, továbbá a névhasználat rendje is. A közgondolkodásban nem tettek különbséget jogképeség és cselekvőképesség között – a cselekvőképességre is a jogképeség kifejezést használták. A korabeli jogi szabályozás szerint jogképes, de cselekvőképtelen elmebetegről azt tartották „*nem jogképes*”. Vélekedésük szerint a „*hülye, hígeszű, könnyű gondolkozású, önféjű, pazarló*” elmebetegek „*nem szerezhetnek semmit*”, ellentétben a jogképes nyomorék, testi hibás személyekkel, akiket „*jogképeseknek*” tekintettek.

Az országos gyakorlattal egyezően Tápén is szembeötlő a nők jogképeségének, a nők és a szülőkkel együtt élő nagykorú gyermekek cselekvőképességének megváltozása a népi jogtudatban a két világháború között. Korábban egyedül a *gazdát* tekintették „*teljesen jogképesnek*” és cselekvőképesnek a nagycsaládon belül. Az atyai hatalom alatt állók a feudális magyar jogban a teljes kor vagy nagykorúság, a 24. életév elérése után is csak az osztállyal váltak önjogúvá, és így cselekvőképessé.⁹ Mindez tovább élt a nagycsaládok fennmaradásáig, bár az 1877:20. tc. fő szabályként csak a gyermek 24 éves koráig tekinti fennállóknak az atyai hatalmat.¹⁰ Míg a paraszti jogszemléletben a nagycsaládon belül még az első világháború előtt is a gazda szinte kizárólagos rendelkezési joggal bírt ingó és ingatlan vagyontárgyak esetében egyaránt, addig – mint a tápéi példák is mutatják – a két világháború között pl. az ingatlan átruházása esetén a férfi már nem dönt felesége nélkül, megszűnik a nagycsaládokra oly jellemző vagyonközösség, s a szüleivel együtt lakó gyermek saját maga számára is szerezhet, gazdálkodhat.

A dolgok körében a paraszti jogtudatnak megfelelően az ingóval szemben a tápéiak is az ingatlanok tulajdonítanak nagyobb fontosságot, elsősorban földet, házat értve alatta: olyasmit, amit „*nem lehet ide-oda mozgatni*”, „*nem lehet ingatni*”. A **dologi jogok** közül a leglényegesebbnek a tulajdont tartották, de az ezzel kapcsolatos válaszokat

⁷ Bónis Gy. 1941. 290.

⁸ Börcsök V. 1971. 243-247.

⁹ Béli G. 1996. 16.

¹⁰ Magyar Törvénytar 1896., Mezey B. 1997. 127., Tárkány Szücs E. 1981:50.

árnyalja az a körülmény, hogy Tápén a sajátos történeti fejlődés és birtokviszonyok miatt igen gyakori volt a földbérlet. *„Annak van joga a földhöz, akinek a tulajdona, akkor is, ha megfizeti azt, aki dolgozik benne. ... Nemcsak annak van joga a földhöz, aki dolgozik benne.”*

A tulajdonszerzési módok közül az ingóságok tulajdonszerzésére vonatkozó adatok megegyeznek az országos gyűjtések eredményeivel (pl. az állat – ló, marha – tulajdonjogát a kötőfék kézbevitelével szerzi meg a vevő). Az ingatlan tulajdonának megszerzése nem feltétlen kötődik a vételár megfizetéséhez. Személyes tudomást közvetítenek az adatközlők, amikor úgy tartják, a szerződés, a „*kézírás*” a meghatározó, vagy a foglaló kifizetése, esetleg sürgős esetben (pl. a föld terméssel együtt történő eladása során) elegendő, ha szóbeli egyezség születik.

A szomszédjogokról gyűjtött 14 kérdőpontra 4 adatközlő által adott 10 válasz a széles körben jellemző erkölcsi értékelések mellett (*„Sok esetben egy jó szomszéd többet ér, mint egy messzire való testvér.”*) néhány sajátos és figyelemre méltó adatot is tartalmaz. Tápén még a két világháború között is helyet hagytak építkezés során a *csurgónak*, mert a gyékényt a ház háta mögé, a csurgó alá tették száradni: saját területre, de már a szomszéd udvarára. Amikor az asszony hátrament a száraz gyékényért, át kellett lépnie a szomszéd udvarára. Később, amikor jogszabály szerint a telekhatárra kellett építeni, s nem hagyhatták el a csurgót, a gyékényt ténylegesen már a szomszéd telkére, a ház mögé tették száradni – továbbra is ragaszkodva a régi szokáshoz.

A **kötelmi jog** területén igen gazdag szokásanyaggal találkozhatunk. A gyűjtött adatok szerint a foglaló az általános gyakorlatnak megfelelően, ha az eladó hibájából hiúsult meg az ügylet *„megpároztatva”* járt vissza a bevőnek *„becsület szerint”*. Az ígéretnek a tanúk előtt szóbeli megállapodással azonos jelentőséget tulajdonítottak. Bár erre külön nem tért ki a gyűjtés, az egyes cédulák vonatkozó adatai alapján tudni lehet, hogy az ingatlan adásvételi szerződéseket a vizsgált időszakban már – ha a jogszabály megkövetelte alakiságokat nem is tartották meg – többnyire írásban kötötték, két tanú jelenlétében. Az idők azonban – bár a gyűjtés idején ők is azt mondták, hogy *„az írás fontosabb a szónál”* – még úgy tartották, hogy a szóbeli egyezség megtartása *„becsületbeli ügy”*. A becsület, a tisztesség kérdése felfogásuk szerint szorosan összefügg a szóbeliség kérdésével. *„Régebben inkább szóbelileg szerződtek, ma már nem hisz a nép egymásnak.”* Ennek ellenére – főként kevésbé jelentős ügyekben – még a gyűjtés idején is gyakori a szóbeli megállapodás, mely során különösen komoly szerep jut a tanúnak. Fontos adásvételi ügyekben, továbbá végrendelkezésnél két-két tanút, kisebb ügyekben (pl. birkalegeltetésre megbízás, ház bérbe adása) egy-egy tanút hívtak a felek. A tanúzási képesség tekintetében különbséget tettek nemek szerint – visszerhes szerződésnél, de gyakran végrendelkezés esetén is elsősorban férfiakat hívtak tanúnak –, s az életkor is befolyásoló tényező lehetett.

A kötelmi jog körében közölt adatok közül az egyik legérdekesebb Kószó András törvénybírónak a szegedi vásár rendjéről, a lóvásár lebonyolításának szabályairól adott részletes leírása. (Például azon jogi adalék, mely szerint végleges szerzés csak a gazdától lehetséges, az asszony és a gyerek nem adhatja el az ingóságot, vagy hogy a falubelinek, a szomszédnak a vásárban nincs vételi előjoga.) A föld eladása Tápén is szégyennek számított, helyi sajátosság volt a még lábbon álló gyékény *„átallyában”*, *„csak úgy szemre”* történő vétele. A pénzkölcsönnek földhasználattal, illetve igazhasználatnak kétkezi

munkával történő visszafizetése mellett szintén a községben jellemző jogi szokásként értékelhetjük, hogy a gyékény nagykereskedők, a „nagykufák” szívesen kölcsönöztek a nekik dolgozóknak, tudva, előlegként „ledolgozásra megy”.

A sajátos tulajdonviszonyok miatt a községben oly gyakori bérlet és haszonbérlet jogintézményének differenciált szabályai alakultak ki. Az írásbeli szerződésben a gazda kiköthetett bizonyos feltételeket is, s a fizetés történhetett pénzben vagy munkában.¹¹ A bérlet szabályait olyan helyi szokások színesítették, mint például a házbérlő meszelési kötelezettsége ünnepek előtt, búcsú előtt, vagy 3-4 évre szóló földbérlet esetén a trágyázási kötelezettség. A házbérlőnél az udvarseprés, trágyakihányás, állatok itatása nem szerződésben kikötött kötelessége, hanem közmegegyezésen alapuló, önkéntes vállalása volt a bérlőnek, hogy kiszolgáltató helyzetében ily módon is megnyerje, megtartsa a gazda jóindulatát. A haszonbérlet is élő jogintézmény volt a két világháború között, s igaerő híján az 1945-ös földreform után is. Egy évre, búzáért adták haszonbérbe a földet szóbeli egyezség alapján, tanúk jelenlétében, illetve szóban vagy írásban egymás közt. A haszonbért előre, egy összegben fizették, tavasszal bevetve, ősszel vetőmaggal adták ki a földet.

A községben a vállalkozások is elsősorban a gyékényiparhoz kötődtek. Gyakran előfordult, hogy többen megvettek egy gyékényrétet, s azt levágták „felibe”. Vállalkozás formájában működött a „gyékénykufák” által szervezett gyékényszövés is.

A legtöbb cédula az 1881-ben létrejött, s 1924-ben legelőtársulattá átalakult közbirtokossággal foglalkozik, amelyet a gazdák csak „nyomással bíró gazdaságnak” hívtak. Szervezetét, tisztségviselőt, működését jogszabály írta pontosan körül.¹²

A társas munkáknak igen gazdag formái léteztek Tápén¹³, a gyűjtésben mégis csupán három adatközlő négy cédulája utal rá közvetlen. A részes munkák, a ledolgozási formák, a gazda és cseléd jogai, kötelezettségei, a napszamosok vonatkozásában is elég töredékes az anyag. A közölt néhány konkrét példa, amelyek közül kiemelendő a tanyások sajátos jogállása, a rendszer felvázolásához önmagában még kevés (pl. „béresek vecsernyéje”, cselédek járandóságai, tanyás fizetsége).¹⁴

A kártérítés kapcsán a leggyakrabban előforduló mezei kártételekre kérdeztek rá a gyűjtők. A tilos legeltetéssel okozott kár esetén az országos szabályozás előírásai sajátos helyi joggyakorlattal egészültek ki. Ha a *Tiszán túl* tett kárt az állat, akkor nem a község-házára, hanem a mezőőr lakásához hajtották be. Egy korábbi helyi szokás elenyészésére utal az a gyűjtött adat, hogy míg régebben elegendő volt a láncot vagy a kötelet a mezőőrnél hagyni, mert „még becsületből érte mentek”, ma, ha ennél nagyobb értékű az okozott kár, már inkább veszni hagyják, s a mezőőr, hogy a kár megtérüljön, kénytelen az állatot behajtani.

A szerteágazó **családi jogi** kérdések leglényegesebb sajátosságát, a családszervezetnek az első világháborút követő változását, a családi viszonyok átrendeződését (pl. atyai hatalom helyett szülői hatalom, e hatalom gyengülése, a nők szerepének erősödése, a gyermekek önállósodása) már érintettük. A kérdések másik köre a párválasztási szem-

¹¹ A bérletre és haszonbérletre vonatkozóan részletes leírást közöl idézett munkájában Börcsök Vince.

¹² Börcsök V. 1971. 249-250.

¹³ Juhász A. 1971.

¹⁴ Adatai jól beépíthetőnek bizonyultak viszont Juhász Antal e témát összefoglaló tanulmányában. Juhász A. 1971. 238-41.

pontokra, a házassági akadályokra utaló néhány adat mellett a leánykérés, kézfogó és lakodalom egyes jogi szempontból is jelentőséggel bíró sajátos mozzanatára, körülményére hívja fel a figyelmet (pl. közvetítői díj, jegyajándék, násznagyok, *rostatánc*, az első közös keresmény feletti rendelkezés joga).¹⁵ Különösen fontos a nászajándék (amit a menyasszonynak, illetve a vőlegénynek saját rokonai vesznek, s válás esetén ki-ki viszi a magáét), a kiházásítás (amit a szülők vesznek a fiataloknak: *sifonér*, dunna, párna, stb.) és a hozomány (pénz, föld vagy állat, amelyet nem a lakodalomkor, hanem csak a szülők halála után kapnak meg a fiatalok) elkülönülése. Igen lényeges a keresztszülők jogállása, s kiemelendő a nagycsaládra vonatkozó néhány vagyoni jogi szabály. (Például az, hogy a vagyonszövésre épülő nagycsaládban az asszony külön vagyonához tartozott a gyékényből, a tojásból és a tejből, a férj esetében a bérelt földből vagy a marhaeladásból származó jövedelem.)

A gyűjtés választott helye, Tápé archaikus, zárt faluközössége még a negyvenes évek végén is sajátos jogi hagyományokkal rendelkezik. Az imponáló vállalkozás, s négy jogterületre kiterjedő, igen részletes vizsgálat során a kitűzött cél megvalósítása – egy falu jogtudatának, jogismeretének feltérképezése, rendszerezése – nem sikerült maradéktalanul. A gyűjtött anyag ismeretében, annak értékelése során azonban Bónis György a kalotaszegi és garami gyűjtések tapasztalatait is hasznosítva a problematikus, az említett zárt, archaikus helyszínhez képest is kevés gyűjtőtől származó, széles kérdésköröket átfogó töredékes anyag alapján széles kitekintésű jogtudat- és jogszokásfejlődést bemutató áttekintést ad. Miként azt maga a töredékes anyag is kínálja, a jogszokások általános fejlődésének ívében helyezi el a tápéi gyűjtés adatait, s a jellemzések során az adatgazdagabb pontokon kissé elidőzik.

A jogi népszokások a tradicionális közösség életének számtalan mozzanatát, területét átfogták. Jelentőségük, mint Bónis fogalmazott, hogy „a paraszti társadalomban, a paraszti lélemben beállt változások gyakorlati eredménye ezekben ... szűrődik le, és válik láthatóvá”. A rendszerre szerveződő jogi népszokások alakulása a társadalmi változások egyik legérzékenyebb barométere, s mivel a paraszti élet minden mozzanatát át- és átszövi, adatai igen értékesek a népi kultúra, a paraszti társadalom vizsgálata során is. Kitűnő példa erre a község monográfiája, amelynek *Tápé néprajza* fejezetében egyrészt külön is bemutatásra került a község jogélete, másrészt a falu társadalmának, család- és munkaszervezetének, a családi élet hagyományvilágának jellemzése során e ma már nem gyűjthető adatokat is hasznosították.¹⁶ Ezzel is bizonyítva, hogy az 1939–48 közötti jogi népeleltekutatás eredményei a maguk forrásértékének megfelelően a magyar néprajztudomány értékes részévé válhatnak.¹⁷

¹⁵ A kérdés részletes kifejtésétől eltekintünk, mert ezeket részletezi Lele József és Waldmann József a családi élet hagyományvilágának leírása során. Lele J.-Waldmann J. 1971.

¹⁶ Böröcsök V. 1971., Ilia M.-Juhász A. 1971., Juhász A. 1971., Lele J.-Waldmann J. 1971.

¹⁷ Kőhegyi M.-Nagy J. T. 1997. 219.

IRODALOM

- BÉLI Gábor
1996 Magyar jogtörténet az államalapítástól 1848-ig. Pécs
- BÓNIS György
1939 1. sz. kérdőív a magyar jogi néphagyományok összegyűjtéséhez. Budapest
- BÓNIS György
1941 Egyke és jogszokás a Garamvölgyén. Társadalomtudomány XXI. 288–309.
- BÓRCsök Vince
1971 A falu közigazgatása, a lakosság jogtudata és jogi szokásai. In: Tápé története és néprajza. Szerk.: Juhász Antal. Tápé, 243–255.
- ÍLIA Mihály–JUHÁSZ Antal
1971 A falu társadalma. In: Tápé története és néprajza. Szerk.: Juhász Antal. Tápé, 197–223.
- JUHÁSZ Antal
1971 Család- és munkaszervezet. In: Tápé története és néprajza. Szerk.: Juhász Antal. Tápé, 225–242.
- KÓHEGYI Mihály – NAGY Janka Teodóra
1997 Adalékok a jogi néphagyománykutatás történetéhez. Cumania 14. Kecskemét, 207–223.
- LELE József–WALDMANN József
1971 Hagyományvilág. In: Tápé története és néprajza. Szerk.: Juhász Antal. Tápé, 573–628.
- Magyar Törvénytár 1877–1878
1896 Budapest
- MEZEY Barna szerk.
1996 Magyar jogtörténet. Budapest
- PAPP László
1948 Vezérfonal a népi jogélet kutatásához. Budapest
- TÁRKÁNY SZÜCS Ernő
1981 Magyar jogi népszokások. Budapest

György Bónis and his Colleagues' Research on Folk Law in Tápé (source publication)

MIHÁLY KŐHEGYI and JANKA TEODÓRA NAGY

In the second part of the source publication the authors published an overview of the material collected by György Bónis and his students on folk law in Tápé. A short summary and conclusion is given at the end of the publication.

Tápé, a traditional community, was still characterised by traditional folk law at the end of the 1940s. Within personality law legal personality was stressed. The order of name usage was significant, too. In property law property and lease were in focus.

Contract law gave examples of verbal agreement and written contracts, also the order of market in Szeged, the customs of horse markets, buying and renting bulrush. Within family law attention is drawn on the changes in family organisation after the First World War.

One part of the publication is a summary of György Bónis, in which he describes the development of folk law in Tápé. Folk law forming a system influenced each part of village life. Thus it is important in the research of folk culture.

